

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

2001 Sonrası Türkiye ve NATO İlişkilerinin Neorealist Perspektiften
İncelenmesi

Yüksek Lisans Tezi

Ebru Keçeci

200017243

İstanbul, 2022

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

2001 Sonrası Türkiye ve NATO İlişkilerinin Neorealist Perspektiften
İncelenmesi

Yüksek Lisans Tezi

Ebru Keçeci

200017243

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ayfer GENÇ YILMAZ

İstanbul, 2022

ETİK BEYANI

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamiyle uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Ebru KEÇECİ

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'nin 11 Eylül sonrası zeminde NATO ile olan gerek ikili gerekse çok taraflı ilişkileri (özellikle Rusya Federasyonu etkisiyle) mercek altına alınacaktır. Söz konusu ilişkiler neorealist bir çerçeve ile incelenecek ve ardından Rusya ile ilişkiler neticesinde Türk-NATO ilişkilerinin seyri gözlemlenecektir. Başlangıç noktası olarak 11 Eylül saldırılarının seçilmesinin sebebi ise bu tarihten sonra terörle mücadele kavramının dönüşüme uğraması ve ülkelerin ABD ile başlayan süreçte dünyanın farklı coğrafyalarında “ön alıcı savunma” mantığıyla operasyonlar düzenleme hakkını kendilerinde görmeleridir. Dolayısıyla her coğrafya kendi içinde farklı bir parametre meydana getirmekte ve bu da Türk-NATO ilişkilerini derinden etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, NATO, Neorealizm, Rusya, Tehdit Dengesi.

ABSTRACT

In this study, Turkey's bilateral and multilateral relations with NATO (especially with the influence of the Russian Federation) in the post-September 11 ground will be scrutinized. These relations will be examined with a neorealist framework, and then the course of Turkish-NATO relations will be observed as a result of relations with Russia. The reason why the September 11 attacks were chosen as the starting point is that after this date, the concept of the fight against terrorism has been transformed and countries have the right to organize operations in different geographies of the world with the logic of "preemptive defense" in the process that started with the USA. Therefore, each geography creates a different parameter within itself and this deeply affects Turkish-NATO relations.

Keywords: Turkey, NATO, Neorealism, Russia, Threat Balance.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
1. GİRİŞ.....	1
2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE NEOREALİZM	4
2.1. Realizmin Kökleri: Thucydides, Machiavelli ve Hobbes.....	5
2.2. Yirminci Yüzyıl Gerçekçiliği: E.H. Carr ve Hans Morgenthau	11
2.3. Neorealizm: Kenneth N. Waltz	16
3. NATO VE 11 EYLÜL İLE DEĞİŞEN KONJONKTÜR.....	20
3.1. 20. Yüzyıl NATO Tarihi	20
3.2. 11 Eylül Saldırıları ve Değişen NATO Konsepti	28
3.3. NATO'ya Bakışta Önemli Değişimin Başlangıcı: Afganistan Operasyonu	30
4. TÜRKİYE VE NATO İLİŞKİLERİ.....	37
2.1. Tarihsel Perspektif	37
2.2. Farklı Parametreler Zemininde 11 Eylül Sonrası İlişkiler.....	39
2.2.1. Suriye İç Savaşı.....	39
2.2.2. Libya İç Savaşı.....	42
2.2.3. Doğu Akdeniz	43
2.2.4. NATO'ya Rağmen Türk ve Rus İşbirlikleri	44
TARTIŞMA: NATO GÜNCEL SORUNLARI.....	48
SONUÇ.....	57
KAYNAKÇA.....	60

1. GİRİŞ

Siyasetin modern anlamda incelenmesinden ve devletler arasındaki ilişkilerin önem kazanmaya başlamasından beri dış politika kavramı da bu duruma paralel olarak akademik araştırmalara daha çok konu olmuştur. Kavramın akademik anlamda incelenmesi de dış politikanın hangi unsurlarla oluşturulduğu, devletlerin politika yapım süreçlerinde hangi ölçütleri dikkate aldığı ve ne tür anlayışlara yaklaştığı gibi soruları da beraberinde getirmiştir. Öyle ki uluslararası ilişkilerin inceleme alanının devlet ve devlet dışı aktörlerin davranışları, dünya barışının nasıl sağlanacağı gibi konular üzerine odaklandığı düşünüldüğünde, büyük kapsamda devletler arası ilişkilerin incelenmesi siyaset biliminde iç politik davranışlardan çok daha önemli hale gelmiştir denebilir.

Dünya siyaseti düşünüldüğünde ise tarih boyunca ortaya atılmış argümanların, kuramların ve siyasi olguların büyük bir kesişim sahası olarak ABD ve Rusya çekişmesi öne çıkmaktadır.

Bu çalışma da tarihi, kültürü, demografik özellikleri ve dünya devletleri nezdinde azalmayan önemi ile dış politika zemininde, Türkiye Cumhuriyeti ve NATO arasındaki ilişkileri mercek altına almaktadır. Bölgenin en güçlü aktörlerinden biri olan ve alana neredeyse bin yıllık geçmişle bağlı olan Türkiye'nin hem ekonomik hem kültürel hem de askeri unsurlarıyla varlık bulması yadsınamaz bir gerçektir. Diğer tarafta ise 1990'lı yıllardaki ağır yenilgi sonrası gücü son derece zayıflayan fakat Vladimir Putin öncülüğünde yeniden dünya sahnesine büyük güç olarak dönen Rusya'nın bölge politikalarının ABD başta olmak üzere Batıya karşı yeni bir çevreleme politikalarını ortadan kaldırdığı söylenebilir. Dolayısıyla bölgede iki büyük gücün de aktif bir şekilde temsilinin olması, bu iki ülkenin bölgesel çıkarlarının ortaya konması ve aralarındaki devletlerarası ilişkinin incelenmesi yerinde olacaktır.

Çalışma alanına baktığımızda seçili iki tarafın ilişkileri oldukça sıcak olan bölgeler ve olgular üzerinden değerlendirilmektedir. Öyle ki bu sahalardan biri olan Suriye'ye bakıldığında 2011 yılında başlayan iç savaş günümüzde hala devam etmektedir. Aynı zamanda bu savaşın birçok boyutta incelenebilecek bir durum ortaya çıkardığı da açıktır. Siyasetten askeriye, etnik ayrışmadan mezhepsel bölünmeye, sahadaki terör örgütlerinden insan hakları ihlallerine kadar birçok zemin Suriye İç Savaşı'nda kendine yer bulmaktadır. Başlangıçta Arap Baharı'nın bir devamı olarak görülen protestolar aslında uzun yıllardır devam eden diktatörlük rejimine karşı gelişen bir toplumsal hareketlilikti. Vurgulandığı üzere, bölgenin Avrupa başta olmak üzere birçok ülkeye terör ihraç etmesi ve bunun yanında mülteci göçünde kaynak alan olması da iç savaşın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bu denli hareketli olan Suriye İç Savaşı'nın gelinen noktada sınır komşusu Türkiye'yi ve onun dış politikalarını etkilememesi imkansızdır. Rusya tarafına baktığımızda da, olası bir çevreleme politikasını en merkezi noktadan ortadan kaldırmak ve Doğu Akdeniz'de gücünü sağlamlaştırmak isteyen bir ülke olarak Suriye'de bulunmasıdır.

Arap Baharı sonrası iç yıkım yaşayan bir diğer devlet ise Libya'dır. Libya mercek altına alındığında Kaddafi'nin devrilmesiyle başlayan süreçte iktidar mücadelesi temelli başlayan ve genel anlamda ikiye bölünen Libya İç Savaşı'na diğer devletlerin müdahil olmasıyla durum küresel bir boyut kazanmıştır. Bu bölgede de tanınmış hükümetin daveti ile bulunan Türkiye'nin en büyük hedefi Doğu Akdeniz üzerindeki gücünü pekiştirmektir. Diğer taraftan bakıldığında ise Rusya Federasyonu'nun özellikle Rus şirketleri bünyesindeki paralı askerler eliyle bölgede bulunduğu görülmektedir. Kaddafi'yi devrilmeye götüren süreçte oldukça dışarıda kalan Rusya'nın bu sefer bunu kabul etmeyeceği ve devlet çıkarları için bölgede varlığını göstermek isteyeceği de beklenmesi gereken bir davranıştır. Zira Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ve petrol kaynakları yönünden zengin olan Libya coğrafyası büyük devletler için Doğu Akdeniz enerji kaynakları başta olmak üzere, ticari ve askeri anlamda önemli bir merkezdir.

Türkiye ve NATO'nun birbirleriyle ilişkilerinde dengeli politikalar üretmeleri, sık diplomasi trafiği ve zaman zaman üçüncü ülkelere karşı belirledikleri dış politikada da aralarındaki müttefiklik ilişkilerini göz önünde bulundurmaları bu parametrelerin tamamında gözlenmektedir. Parametrelerin güncel oluşu da bu zeminde çalışmayı yapmada kolaylaştırıcı etki sunmaktadır.

Çalışmada amaç, belirlenen parametreler ışığında iki tarafın ürettiği dış politika kararlarını, neorealist ve tehdit dengesi zemininde kuramsal olarak açıklamaktır. Zira bakıldığında vekalet savaşlarının hız kazandığı ve en önemlisi de diplomasi başarılarının sahadaki başarılarla birlikte geldiği bir dönemde uluslararası aktörlerin ürettikleri politikaları anlamamanın en iyi yolu adeta bir fren-denge biçimde kurdukları davranışlarının ve buna sebep olan güvenlik kaygılarının incelenmesi olacaktır. Zira devletlerin tehdit olarak algılayabileceği unsurlar bu bölgede çok fazla bulunurken, buna rağmen devletlerin bölgede kalma isteğini devam ettiren yeraltı zenginlik ve jeopolitik avantaj da aynı şekilde varlığını devam ettirmektedir. Tehdidin ve çıkarların kesiştiği noktada ise ülkelerin yöneldikleri dış politika, tehdit dengesi zemininde olmaktadır.

Çalışma neticesinde Türkiye ve Rusya gibi oldukça farklı fikirler üzerinden dış politikasını inşa etmiş ve dış politika çizgisini idame ettiren iki ülkenin birçok alanda farklı düşünmesine rağmen uzlaşmacı bir anlayışla iş birliğine gidebilmelerinin altında yatan sebepler de incelenecektir. Zira Türkiye ve Rusya'nın bu ilişkileri sürdürürken NATO ile dengenin korunması da bir neorealist çerçeveyi inşa etmekte, çıkarları ön plana almaktadır. Çalışmanın önemini yansıtan bu durumun dünya üzerinde birçok devlet tarafından uygulanamadığını göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye ve Rusya'nın bu zeminde kurduğu dostane ilişkileri mercek altına almak da son derece değerli olacaktır.

Bu kapsamda çalışmada öncelikle neorealizm kuramı zemininde bir kavramsal çerçeve çizilecektir. Bu çerçeve çizilirken uluslararası ilişkiler teorik zemininden fazlaca faydalanılacaktır. Ardından gelen bölümde ise NATO'nun tarihi ve 11 Eylül saldırıları sonucunda değişen ABD ve NATO politikası üzerinde durulacaktır.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE NEOREALİZM

Uluslararası İlişkiler Teorisi, uluslararası sistemin nasıl çalıştığını açıklayan bir dizi fikirdir . Bir ideolojiden farklı olarak, bir uluslararası ilişkiler teorisi (en azından prensipte) somut kanıtlarla desteklenir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinin çoğu, devletlerin her zaman kendi Ulusal Çıkarlarına veya o devletin çıkarlarına göre hareket ettiği fikrine dayanır. Devlet çıkarları genellikle kendini koruma, askeri güvenlik, ekonomik refah ve diğer devletler üzerindeki etkiyi içerir. Bazen iki veya daha fazla devlet aynı ulusal çıkara sahiptir. Örneğin, iki devlet hem barışı hem de ekonomik ticareti teşvik etmek isteyebilir. Ayrıca ulusal çıkarları taban tabana zıt olan devletler, farklılıklarını müzakere ve hatta savaş yoluyla çözmeye çalışabilirler. Uluslararası ilişkilerin iki ana teorisi gerçekçilik (realizm) ve liberalizmdir (idealizm). Bu iki ana akım dışında sosyalist teori, feminist teori ve günümüzde oldukça yükselen yapısalcı teoriler de diğer fikirler olarak sıralanabilir. Ancak bu çalışmanın inceleme alanı göz önüne alındığında realizm ve realizmin kendini yeniden konumlandığı neorealizm mercek altına alınacaktır.

Daha önce de vurgulandığı gibi uluslararası ilişkiler disiplinde birbiriyle çatışan genel teoriler veya teorik bakış açıları vardır. Politik gerçekçilik olarak da bilinen gerçekçilik, uluslararası siyasetin rekabetçi ve çatışmalı yönünü vurgulayan bir bakış açısidir. Teori genellikle iş birliğini vurgulama eğiliminde olan idealizm veya liberalizm ile tezat oluşturur. Realistler, uluslararası arenadaki başlıca aktörleri, kendi güvenlikleriyle ilgilenen, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket eden ve güç mücadelesi veren devletler olarak görmektedir. Realistlerin güç ve kişisel çıkar üzerindeki vurgusunun olumsuz yanı, etik normların devletler arasındaki ilişkilerle ilgisine dair genellikle şüphecilikleridir. Zira bu akımı savunanlar ulusal siyaset, otorite

ve hukuk alanı olsa da bazen uluslararası siyasetin adaletsiz bir alan olduğunu iddia eder (Aron, 1988).

Ancak realistlerin hepsi uluslararası ilişkilerde etiğin varlığını inkar etmez. Öyle ki Reinhold Niebuhr ve Hans Morgenthau gibi yirminci yüzyıl teorisyenleri tarafından temsil edilen klasik gerçekçilik ile radikal veya aşırı gerçekçilik arasında ayrım yapılmalıdır. Klasik realizm, ulusal çıkar kavramını vurgularken, “her şeyin devlet aklıyla meşrulaştırıldığı” Makyavelist doktrin değildir (Bull, 1995). Klasik realizm, Makyavelci radikal realizm gibi savaşın veya çatışmanın yüceltilmesini de içermez. Dolayısıyla klasik realistler, uluslararası politikada ahlaki yargı olasılığını reddetmezler. Bunun yerine, ahlâkçılığı -siyasi gerçekleri hesaba katmayan soyut ahlâkî söylemi- eleştirirler.

Realizm, çeşitli yaklaşımları kapsar ve uzun bir teorik geleneğe sahip olduğunu iddia eder. Kurucu babaları arasında Thucydides, Machiavelli ve Hobbes en çok bahsedilen isimlerdir (Ashrowth, 2002).

2.1.Realizmin Kökleri: Thucydides, Machiavelli ve Hobbes

Realizmin köklerine bakıldığında Thucydides’in güç söylemi, Machiavelli’nin ahlaki eleştiri ve Hobbes’un anarşik doğa durumu öne çıkmaktadır.

Diğer klasik siyaset teorisyenleri gibi, Thucydides, siyaseti ahlaki soruları içeren alan olarak görmüştür. En önemlisi, iktidarın hayati önem taşıdığı devletler arasındaki ilişkilerin de adalet normları tarafından yönlendirilip yönlendirilemeyeceğini sorgulamıştır. Peloponez Savaşı Tarihi, aslında ne bir siyaset felsefesi eseri ne de sürdürülebilir bir uluslararası ilişkiler teorisidir. MÖ 431'den 404'e kadar Atina ve Sparta arasındaki silahlı çatışmanın kısmi bir hesabını sunan bu çalışmanın çoğu, bir konunun karşıt taraflarını tartışan şahsiyetlerin ikili konuşmalarından oluşturmaktadır. Yine de, eser antik dönem uluslararası ilişkilerde kabul edilen tek klasik metin olarak tanımlanır ve Hobbes'tan çağdaş uluslararası ilişkiler bilim adamlarına kadar teorisyenlere ilham verirken; bir olaylar kroniğinden daha fazlasını yansıtır (Beitzh, 1997). Gerçekçilik, Atinalıların Tarihte kayıtlı ilk konuşmalarında (savaştan hemen önce Sparta'da yapılan bir tartışmada yapılan bir konuşma) ifade edilir. Ayrıca Thucydides'in Peloponez Savaşı'nın nedenini açıklama biçiminde ve Atina elçilerinin yaptığı açıklamalarda da ünlü “Melian Diyaloğu”nda gerçekçi bir bakış açısı ima edilmektedir (Booth vd., 1995).

Uluslararası ilişkiler realistleri, egoist olarak gördükleri insan doğasının ve uluslararası hükümetin yokluğunun siyasete dayattığı kısıtlamaları vurgulamaktadır. Bu faktörler birlikte, kilit aktörlerin devletler olduğu, güç ve güvenliğin ana konular haline geldiği ve ahlaka çok az yer verilen çatışma temelli bir uluslararası ilişkiler paradigmasına katkıda bulunmaktadır. Realist geleneği tanımlayan devlet aktörleri, egoizm, anarşi, güç, güvenlik ve ahlak ile ilgili öncüllerin tümü Thucydides'te mevcuttur. Bunlar aşağıda sıralanacaktır.

İnsan doğası, klasik politik gerçekçilik için bir başlangıç noktasıdır. Realistler, kişisel çıkarların ahlaki ilkelerin üstesinden geldiği ölçüde, insanları doğası gereği egoist ve kişisel çıkarıcı olarak görmektedir. Thucydides'in Tarihinin I. Kitabında anlatılan Sparta'daki tartışmada, Atinalılar kişisel çıkarların ahlaka göre önceliğini onaylamaktadır. Onlar doğru ve yanlış değerlendirmelerinin “insanları üstün gücün sunduğu yüceltme fırsatlarından asla uzaklaştırmadığını” söylemektedir. (s. 76).

Realistler ve özellikle günümüzün Yeni-Gerçekçileri, hükümetin yokluğunu, kelimenin tam anlamıyla anarşiyi, uluslararası siyasi sonuçların birincil belirleyicisi olarak görmektedir. Ortak bir kural koyma ve uygulama otoritesinin olmaması, uluslararası arenanın esasen bir kendi kendine yardım sistemi olduğu anlamına geldiğini savunmaktadır. Her devlet kendi bekasından sorumludur ve kendi çıkarlarını belirlemekte ve iktidarı sürdürmekte özgürdür. Böylece anarşi, devletlerarası ilişkileri şekillendirmede gücün ağır basan role sahip olduğu bir duruma yol açmaktadır. Melos'taki Atina elçilerinin sözleriyle, düzeni uygulayabilecek herhangi bir ortak otorite olmaksızın, “bağımsız devletler [yalnızca] güçlü olduklarında ayakta kalmaktadır” (s. 97).

Realistler, devletler dünyasını anarşik olarak tasavvur ettikleri ölçüde, güvenliği de merkezi bir mesele olarak görmektedir. Güvenlik sağlamak için devletler, potansiyel saldırganları caydırmak amacıyla güçlerini artırmaya ve güç dengelemeye girişmeye çalışır. Savaşlar, rakip ulusların askeri olarak daha güçlü hale gelmelerini önlemek için yapılır. Thucydides, Peloponez Savaşı'nın doğrudan ve altında yatan nedenleri arasında ayırım yaparken, onun gerçek nedenini, patlak vermesinden hemen önce meydana gelen belirli olayların hiçbirinde görmez. Bunun yerine savaşın nedenini Yunan şehir devletlerinin iki bloğu arasındaki değişen güç dağılımında bulur: Atina liderliğindeki Delian Birliği ve Sparta liderliğindeki Peloponnesos Birliği.

Realistler, genel olarak ahlakın uluslararası politikayla ilgisi konusunda şüphecidir. Bu, onları uluslararası ilişkilerde ahlaka yer olmadığını veya ahlakın talepleri ile başarılı siyasi eylemin gerekleri arasında bir gerilim olduğunu veya devletlerin geleneksel ahlaktan farklı kendi ahlaklarına sahip olduğunu iddia etmeye yöneltir. Öyle ki ahlak, eğer herhangi bir şekilde kullanılıyorsa, yalnızca devletlerin davranışlarını haklı çıkarmak için araçsal olarak kullanılır. Devletler arasındaki ilişkilerde etik normların reddinin açık bir örneği “Melian Diyalogu”nda (ss. 85-113) bulunabilir.

Böylece Atinalıların ifadelerinde realist bir bakış açısına güçlü bir destek bulunabilir. Bununla birlikte, gerçekçiliklerinin Thucydides'in kendi bakış açısıyla ne ölçüde örtüştüğü sorusu kalır. “Melian Diyalogu”nun önemli bölümlerinin yanı sıra eserin diğer bölümleri gerçekçi bir okumayı desteklese de, Thucydides'in konumu bu tür seçilmiş parçalardan çıkarılamaz. Zira bunun yerine kitabının daha geniş bağlamı temelinde değerlendirme yapılmalıdır. Aslında, “Melian Diyalogu”nun kendisi bile bize bir takım çatışan görüşler sunar.

Siyasi gerçekçilik, Uluslararası İlişkiler araştırmacıları tarafından genellikle idealizm veya liberalizm, uluslararası normlar, devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığı ve uluslararası işbirliğini vurgulayan teorik bir bakış açısıyla karşılaştırılır. Thucydides'in eserinin en sık yorumlanan bölümlerinden biri olan “Melian Diyalogu”, idealist ve realist görüşler arasındaki klasik tartışmayı sunar: Uluslararası siyaset, adalet ilkelerinden türetilen ahlaki bir düzene dayanabilir mi, yoksa sonsuza kadar çatışan ulusal çıkarlar ve güç arenası olarak mı kalacaktır?

İdealist argümanlar kullanan Melianlar için seçim; savaş ve boyun eğme arasındadır (s. 86). Melianlar cesurdur ve ülkelerini sevmektedir. Özgürlüklerini kaybetmek istememektedirler ve askeri olarak Atinalılardan daha zayıf olmalarına rağmen kendilerini savunmaya hazırdırlar (ss. 100-112). Argümanlarını adalete başvurmaya dayandırmaktadırlar ve Atinalıları adaletsiz olarak görmektedirler (s. 104). Onlar tanrıların haklı davalarını destekleyeceğine ve zayıflıklarını telafi edeceğine inanırlar. Ayrıca kendileriyle akraba olan müttefikleri Spartalıların kendilerine yardım edeceğini düşünmektedirler (s. 112). Bu nedenle, Melianların konuşmasında idealist veya liberal dünya görüşünün unsurları tespit edilebilir: ulusların siyasi bağımsızlık uygulama hakkına sahip oldukları inancı, birbirlerine karşı karşılıklı yükümlülükleri olduğu ve bu yükümlülükleri yerine getirecekleri umudu, bir saldırı savaşının haksız olduğu gerçeği.

Yine de Melianlarda eksik olan şey kaynaklar ve öngörüdür. Kendilerini savunma kararlarında, eldeki kanıtlar veya sağduyulu hesaplamalardan çok umutları tarafından yönlendirilmektedirler.

Atinalı argüman, güvenlik ve güç gibi temel gerçekçi kavramlara dayanır ve dünyanın ne olması gerektiğiyle değil, ne olduğuyla ilgilenmektedir. Atinalılar herhangi bir ahlaki konuşmayı dikkate almazlar ve Melialıları gerçeklere bakmaya, yani askeri açıdan aşağılıklarını kabul etmeye, kararlarının olası sonuçlarını düşünmeye ve kendi hayatta kalmaları hakkında düşünmeye teşvik ederler (s. 101). Güvenlik kaygıları ve kişisel çıkara dayalı konumları görünüşte rasyonelliğe, zekaya ve öngörüye güvenmeyi içermektedir. Eserde Thucydides gücün; ölçülülük ve adalet duygusuyla kısıtlanmadığı takdirde, kontrolsüz daha fazla güç arzusunu beraberinde getirdiğini göstermektedir. Öyle ki bir imparatorluğun büyüklüğünün mantıksal sınırları yoktur (Donnelly, 2000). Zafer ve kazanç umuduyla sarhoş olan Atinalılar, Melos'u fethettikten sonra Sicilya'ya karşı bir savaşa girer. Adalet mülahazalarının uzun vadede herkes için yararlı olduğu yönündeki Melian argümanına hiç dikkat etmezler (s. 90). Ayrıca Atinalılar güçlerini abartıp sonunda savaşı kaybettikçe, kendi çıkarlarına yönelik mantıklarının gerçekten de çok dar görüşlü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde gücün gerçekliğini görmezden gelmek ütopiktir, ancak yalnızca güce güvenmek de aynı derecede kördür. Thucydides, ne Melianların saf idealizmini ne de Atinalı muhaliflerinin alaycılığını desteklemektedir. Eser bir yanda “uluslararası siyasette naif hayallere karşı”, diğer yanda “öteki zararlı aşırılığa: dizginsiz sinizme karşı” tetikte olmayı öğretmektedir (Donnelly 2000).

Realizmin, felsefi temellerini ortaya koyan bir başka isim Machivaelli olmuştur. On beşinci yüzyılın sonlarında, Niccolò Machiavelli doğduğunda, devletler arasındaki ilişkiler de dahil olmak üzere siyasetin erdemli olması gerektiği fikrine meydan okuyarak kendisini politik bir yenilikçi olarak konumlandırmıştır. Yaklaşımının yeniliği, klasik Batı siyasi düşüncesini gerçekçi olmadığı eleştirisinde ve siyaseti etikten ayırmasında yatmaktadır. Böylece Mechiavelli modern siyasetin temellerini atmıştır. *Prens*'in XV. bölümünde Machiavelli, daha önceki düşünürlerin öğretilerinden ayrılarak, "hayal edilenden ziyade meselenin fiili gerçeğini" aradığını ilan etmektedir. "Etkili gerçek" onun için aramaya değer tek gerçektir. Bu hem bireyi hem de ülkeyi müreffeh ve güçlü kılmak

için gerekli olduğuna inandığı pratik koşulların toplamını temsil etmektedir (Hoffman, 1981).

Makyavelizm, hem iç hem de uluslararası ilişkilere uygulanan radikal bir politik gerçekçilik türüdür. Ahlakın siyasetle ilişkisini reddeden ve belirli siyasi amaçlara ulaşmak için tüm araçların (ahlaki ve ahlak dışı) haklı olduğunu iddia eden bir doktrindir. Machiavelli hiçbir zaman “ragione di stato” (ulusal çıkar) tabirini veya onun Fransızca karşılığı olan “raison d' état'ı” kullanmasa da onun için nihai olarak önemli olan şey tam olarak şudur: etik ilkeler veya normlar yerine devlet için iyi olan her şey.

Machiavelli, siyasette ahlaksız eylemleri haklı çıkarmıştır, ancak bunların kötü olduğunu kabul etmeyi asla reddetmemiştir. Geleneksel ahlakın tek çerçevesi içinde hareket etmiştir. Çifte etik doktrini geliştirmek, biri genel diğeri özel olmak üzere, Makyavelci gerçekçiliği daha da uç noktalara taşımak ve onu uluslararası ilişkilere uygulamak, onun on dokuzuncu yüzyıl takipçilerinin özel bir görevi haline gelmiştir. Hegel, “Devletin kendisini korumaktan daha yüksek bir görevi olmadığını” öne sürerek, devletin kendi çıkarlarını ve diğer devletlere karşı avantajını geliştirmesine etik bir onay vermiştir. (Meinecke, 1998). Devletin iyiliği, en yüksek ahlaki değer olarak yorumlanmış, ulusal gücün genişletilmesi bir ulusun hakkı ve görevi olarak görülmüştür. Machiavelli'ye atıfta bulunarak Heinrich von Treitschke, devletin, tam da diğer eşit derecede bağımsız güçlere karşı kendini savunmak için güç olduğunu ve devletin en yüksek ahlaki görevinin bu gücü teşvik etmek olduğunu ilan etmiştir. Uluslararası anlaşmaların ancak devlet için uygun olduğu ölçüde bağlayıcı olduğu düşünülmüştür. Devlet davranışının özerk bir etiği fikri ve realpolitik böylece ortaya çıkmıştır (Maxwell, 2001). Geleneksel etik reddedilmiş ve güç politikası “daha yüksek” bir ahlak türüyle ilişkilendirilmiştir. Bu kavramlar, Alman kültürünün üstünlüğüne olan inançla birlikte, on sekizinci yüzyıldan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Alman devlet adamlarının fetih ve imha politikalarını haklı çıkardıkları silahlar olarak hizmet etmiştir.

Machiavelli, liderlere verdiği sağduyulu tavsiyeleri (bu onun modern siyasi stratejinin kurucu ustası olarak görülmesine neden olmuştur) ve cumhuriyetçi hükümet biçimini savunması nedeniyle sıklıkla övülmektedir. Onun düşüncesinin böyle övgüyü hak eden pek çok yönü vardır. Bununla birlikte, onu Avrupa'nın demoralizasyonunda en büyük sorumluluğu taşıyan düşünür olarak da görmek mümkündür. Atina elçilerinin Thucydides'in “Melian Diyalogu”nda sunduğu argümanı, Platon'un Devlet'inde

Thrasymachus'un argümanı ya da Cicero'nun atıfta bulunduğu Carneades'inki gibi fikirlerin hepsi, siyaset ve ahlakın birliğine ilişkin eski ve Hristiyan görüşlerine meydan okumaktadır. Bununla birlikte, Machiavelli'den önce, bu “ahlaksız” düşünce tarzı, Batı siyasi düşüncesinin ana akımında hiçbir zaman hakim olmamıştır ((Nardin, 2017). Onu takip eden pek çok düşünür ve siyaset uygulayıcısını ikna eden şey, siyasi amaçlara ulaşmanın meşru bir yolu olarak kötülüğe başvurmayı haklı çıkarmasının gücü ve zamanlamasıdır.

Realizmin diğer bir temel taşı ise Hobbes'un görüşleridir. Thomas Hobbes'ın (1588-1683) fikirleri, amacı yükselen modern bilimi klasik ve skolastik mirasın kısıtlamalarından kurtarmak olan bir entelektüel hareketin parçasıdır. İdealist bakış açısının dayandığı klasik siyaset felsefesine göre insan, arzularını akıl yoluyla kontrol edebilir ve kendi çıkarları pahasına da olsa başkalarının yararına çalışabilir. Bu nedenle, doğru ile yanlış ayırt edebilen ve ahlaki seçimler yapabilen insan; hem rasyonel hem de ahlaki faillerdir. Aynı zamanda insanlar doğal olarak sosyaldir. Hobbes büyük bir beceriyle bu görüşlere saldırır. Leviathan'ın on birinci bölümünde vurgulandığı üzere ahlaki ya da sosyal olmaktan ziyade son derece bireysel olan onun insanları, “iktidardan sonra, ancak ölümle sona eren sürekli ve huzursuz bir güç arzusuna” tabidir. Bu nedenle insanlar kaçınılmaz olarak güç için mücadele etmektedir. Hobbes, bu tür fikirleri ortaya koyarken, uluslararası ilişkilerdeki realist geleneğin ve özellikle Yeni-Gerçekçiliğin temelindeki bazı temel kavramlara katkıda bulunmaktadır. Bunlar arasında insan doğasının egoist olarak nitelendirilmesi, uluslararası anarşi kavramı ve kökleri güç mücadelesine dayanan siyasetin rasyonelleştirilebileceği ve bilimsel olarak çalışılabileceği görüşü yer alır (Sleat, 2010).

En yaygın olarak bilinen Hobbesçu kavramlardan biri, bir savaş durumunu ve “her insanın her insana karşı olduğu gibi bir savaşı” (XII. Bölüm; s. 8) gerektirdiği görülen anarşik doğa durumudur. Savaş durumu fikrini hem insan doğasına hem de bireylerin içinde bulunduğu duruma ilişkin görüşlerinden türetir. Doğa durumunda hükümet olmadığından ve herkes eşit statüye sahip olduğundan, her bireyin her şeye hakkı vardır. Dolayısıyla, bireyin davranışı üzerinde herhangi bir kısıtlama yoktur. Herkes herhangi bir zamanda güç kullanabilir ve herkes bu güce güç kullanarak karşı durmaya hazır olmalıdır. Bu nedenle, açgözlülük tarafından yönlendirilen, ahlaki kısıtlamalara sahip olmayan ve kıt mallar için rekabet etmeye motive olan bireyler, kazanç için birbirlerini “istila etme”

eğilimindedir. Birbirinden şüphe duymak ve korkuyla hareket etmek, ayrıca önleyici eylemlerde bulunmaları ve kendi güvenliklerini sağlamak için birbirlerini istila etmeleri muhtemeldir. Son olarak, bireyler aynı zamanda gurur ve zafer arzusu tarafından da yönlendirilir. Kazanç, güvenlik veya itibar için olsun, güç arayan bireyler böylece “birbirlerini yok etmeye veya boyun eğdirmeye çalışacaklardır”. Herkesin potansiyel bir saldırgan olduğu böyle belirsiz koşullarda, başkalarıyla savaşmak, barışçıl davranıştan daha avantajlı bir stratejidir ve kişinin kendi varlığını sürdürmesi için başkaları üzerinde tahakküm kurmanın gerekli olduğunu öğrenmesi gerekir (Sleat, 2013).

Hobbes, öncelikle bireyler ve devlet arasındaki ilişkiyle ilgilenir ve devletler arasındaki ilişkiler hakkındaki yorumları azdır. Bununla birlikte, doğa durumundaki bireylerin yaşamları hakkında söyledikleri, devletlerin birbirleriyle ilişkili olarak nasıl var olduklarının bir açıklaması olarak da yorumlanabilir. Devletler bir kez kurulduktan sonra, bireysel güç dürtüsü, devletlerin davranışlarının temeli haline gelir ve bu durum genellikle diğer devletlere ve halklara hükmetme çabalarında kendini gösterir. Hobbes'a göre devletler, "kendi güvenlikleri için", "her türlü tehlike iddiası ve istila veya işgalcilere verilebilecek yardım korkusuyla egemenliklerini genişletirler ve komşularını boyun eğdirmek ve zayıflatmak için ellerinden geldiğince çaba gösterirler (Behr, 2010). Buna göre, iktidar arayışı ve mücadelesi, Hobbesçu devletler arası ilişkiler vizyonunun merkezinde yer alır. Aynı şey daha sonra Hobbes'tan derinden etkilenen ve aynı insan doğası görüşünü benimseyen Hans Morgenthau tarafından geliştirilen uluslararası ilişkiler modeli için de geçerli olacaktır. Benzer şekilde, Yeni-Gerçekçi Kenneth Waltz, uluslararası ilişkilerin asli unsuru olarak uluslararası anarşiye (egemen devletlerin daha yüksek bir ortak egemene tabi olmadığı gerçeği) ilişkin olarak Hobbes'un yolunu izleyecektir (Doyle, 1997).

2.2.Yirminci Yüzyıl Gerçekçiliği: E.H. Carr ve Hans Morgenthau

Yirminci yüzyıl gerçekçiliği, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası ilişkiler disiplinine egemen olan idealist perspektife tepki olarak doğmuştur. 1920'lerin ve 1930'ların idealistleri (ayrıca liberal enternasyonalistler veya ütopyacılar olarak da adlandırılırlar), başka bir dünya çatışmasını önlemek için barışı inşa etme amacına sahiptir. Devletlerarası sorunların çözümünü, uluslararası örgütler tarafından desteklenen saygın bir uluslararası hukuk sisteminin yaratılması olarak görmüşlerdir. Savaşlar arası bu idealizm, 1920'de Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına ve 1928'deki Kellogg-Briand

Paktı'nın savaşı yasaklamasına ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü sağlamasına neden olmuştur.

Yirminci yüzyıl klasik gerçekçiliğinin gelişimine katkıda bulunan tüm düşünürleri tanıtmak bu çalışma kapsamında mümkün olmadığından, aralarında belki de en etkili olan E. H. Carr ve Hans Morgenthau burada tartışmak üzere seçilmiştir.

Uluslararası ilişkiler konusundaki ana çalışması *The Twenty Years' Crisis*'te İlk olarak Temmuz 1939'da yayınlanan Edward Hallett Carr (1892–1982), “ütopyacılık” olarak tanımladığı idealist pozisyona eleştiri yöneltmektedir. Bu konumu, akla olan inancı, ilerlemeye olan güveni, ahlaki bir doğruluk duygusu ve temeldeki çıkarlar uyumuna olan inancı kapsayan bir şekilde karakterize edilebilir. İdealistlere göre savaş, normal hayatın akışındaki bir sapmadır ve onu önlemenin yolu, insanları barış için eğitmek ve Milletler Cemiyeti veya bugünkü Birleşmiş Milletler gibi toplu güvenlik sistemleri inşa etmektir. Carr, idealizme, ahlaki evrenselcilik iddiasını ve çıkarların uyumu fikrini sorgulayarak meydan okur. “Ahlakın evrensel değil, ancak göreceli olabileceğini” ilan eder. (s. 11). Carr, politikaların yargılandığı standartların koşulların ve çıkarların ürünleri olduğunu göstermek için Marx'a ve diğer modern teorisyenlere kadar izlediği düşüncenin göreliliği kavramını kullanır. Ana fikri, belirli bir partinin çıkarlarının her zaman bu partinin ahlaki ilkeler olarak gördüğü şeyleri belirlediği ve dolayısıyla bu ilkelerin evrensel olmadığıdır (Carr, 2001). Carr, örneğin politikacıların, kendi ülkelerinin belirli çıkarlarını gizlemek veya saldırganlık eylemlerini haklı çıkarmak için diğer insanların olumsuz imajlarını yaratmak için sıklıkla adalet dilini kullandıklarını gözlemler. Potansiyel bir düşmanı ahlaki olarak itibarsızlaştıran veya kişinin kendi konumunu ahlaki olarak haklı gösteren bu tür örneklerin varlığı, ahlaki fikirlerin gerçek politikalarla türetildiğini gösterir. Politikalar, idealistlerin sahip olacağı gibi bazı evrensel normlara dayalı değildir.

Carr'ın argümanına göre, belirli ahlaki standartlar fiili olarak çıkarlar üzerine kuruluyorsa, mutlak ilkeler veya evrensel ahlaki değerler olarak kabul edilenlerin altında yatan çıkarlar da vardır. İdealistler, barış veya adalet gibi değerleri evrensel olarak görme ve onları korumanın herkesin çıkarına olduğunu iddia etme eğilimindeyken, Carr bu görüşe karşı çıkar. Ona göre ne evrensel değerler ne de evrensel çıkarlar vardır. Evrensel çıkarlara atıfta bulunanların aslında kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini iddia

eder (s. 71). Zira onlar kendileri için en iyi olanın herkes için en iyisi olduğunu düşünürler ve kendi çıkarlarını genel olarak dünyanın evrensel çıkarlarıyla özdeşleştirirler.

İdealist “çıklarların uyumu” kavramı, insanların ortak bazı çıkarları olduğunu rasyonel olarak kabul edebilecekleri ve bu nedenle işbirliğinin mümkün olduğu fikrine dayanır. Carr, bu fikri “çıklar çatışması” gerçeğiyle karşılaştırır. Ona göre dünya, farklı bireylerin ve grupların özel çıkarları tarafından parçalanmıştır. Böyle çelişkili bir ortamda düzen ahlaka değil güce dayanır. Ayrıca, ahlakın kendisi de gücün ürünüdür (61). Hobbes gibi, Carr da ahlakı, zorlayıcı bir güç tarafından uygulanan belirli yasal sistem tarafından inşa edilmiş olarak görür. Uluslararası ahlaki normlar, kendilerini bir bütün olarak uluslararası topluluk olarak sunan egemen uluslar veya ulus grupları tarafından diğer ülkelere empoze edilir. Bu ulusların egemenliğini sürdürmek için icat edilmiştir.

Barış, sosyal adalet, refah ve uluslararası düzen gibi idealistlerin herkes için iyi olarak gördüğü değerler, Carr tarafından salt statüko olarak kabul edilir. Statükodan memnun olan güçler, mevcut düzenlemeyi adil görür ve bu nedenle barış vaaz eder. Herkesi neyin iyi olduğuna dair fikirleri etrafında toplamaya çalışırlar. Bir topluluktaki yönetici sınıfın, kendi güvenliğini ve egemenliğini garanti eden iç barış için dua etmesi gibi, uluslararası barış da baskın güçlerin özel bir çıkarı haline gelir (s. 76). Memnun olmayan güçler ise aynı düzenlemeyi haksız bularak savaşa hazırlanırlar. Dolayısıyla barışı sağlamanın yolu, basitçe uygulanamıyorsa, tatmin edilmemiş güçleri tatmin etmektir.

Uluslararası ilişkiler teorisi sadece entelektüel bir girişim değildir; pratik sonuçları vardır. Düşüncemizi ve politik pratiğimizi etkiler. Pratik açıdan, Carr'ın entelektüel destek verdiği 1930'ların realistleri, Milletler Cemiyeti'nde cisimleşen toplu güvenlik sistemine karşı çıkan insanlardır. Günün dış politika kurumları içinde çalışarak, zayıflığına katkıda bulunmuşlardır. Birliği zayıflatıktan sonra, toplu güvenliğe alternatif olarak Almanya ile uzlaşma politikası izlemişlerdir (Ashworth, 2002; 46).

Hans J. Morgenthau (1904–1980) ise gerçekçiliği kapsamlı bir uluslararası ilişkiler teorisine dönüştürmüştür. Düşünür Protestan ilahiyatçı ve politik yazar Reinhold Niebuhr'dan ve Hobbes'tan etkilenererek, bencilliği ve güç şehvetini insan varoluşu resminin merkezine yerleştirmiştir. “Animus dominandi”, hükmetme arzusu ile özdeşleştirdiği, zamansız ve evrensel olan güç için doyumsuz insan şehveti, onun için

çatışmanın ana nedenidir. Morgenthau'nun ilk kez 1948'de yayınlanan *Uluslararası Politika: Güç ve Barış için Mücadele* adlı ana çalışmasında belirttiği gibi, uluslararası siyaset, tüm siyasetler gibi, bir iktidar mücadelesidir.

Morgenthau, uluslararası ilişkilerde gerçekçiliği, altı ilke temelinde sistemleştirir. Bir gelenekçi olarak, sözde bilim adamlarına (özellikle 1950'lerde uluslararası ilişkiler disiplini davranış biliminin bir dalına indirgemeye çalışan bilim adamlarına) karşı çıkar. Bununla birlikte, birinci ilke gerçekçiliğin, kökleri değişmeyen insan doğasında olan nesnel yasalara dayandığını belirtir. O realizmi hem bir uluslararası siyaset teorisi hem de bir siyaset sanatı, dış politikanın yararlı bir aracı olarak geliştirmek ister.

Morgenthau'nun realist teorisinin temel taşı, onun ikinci ilkesini, yani siyasi liderlerin “güç olarak tanımlanan çıkarlara göre düşündükleri ve hareket ettikleri” varsayımını oluşturan güç veya “güç terimleriyle tanımlanan çıkar” kavramıdır. u kavram siyasetin özerkliğini tanımlar ve bireysel politikacıların farklı güdüler, tercihleri, entelektüel ve ahlaki nitelikleri ne olursa olsun dış politikanın analizine izin verir. Kavram ayrıca, siyasetin rasyonel bir resminin temelidir (Cox, 1986).

Morgenthau'nun üçüncü ilke açıkladığı gibi, güç olarak tanımlanan çıkar evrensel olarak geçerli bir kategori ve aslında siyasetin temel bir unsuru olsa da, farklı zamanlarda ve farklı koşullarda çeşitli şeyler çıkar veya güçle ilişkilendirilebilir. İçeriği ve kullanım şekli siyasi ve kültürel çevre tarafından belirlenir.

Dördüncü ilke Morgenthau, gerçekçilik ve etik arasındaki ilişkiyi ele alır. Realistlerin siyasi eylemin ahlaki öneminin farkındayken, ahlak ile başarılı siyasi eylemin gereklilikleri arasındaki gerilimin de farkında olduklarını söyler. Ona göre evrensel ahlaki ilkeler devletlerin eylemlerine soyut evrensel formülasyonları içinde uygulanamazlar, ancak bunlar somut zaman ve mekan koşullarından süzölmelidir.

Siyasi eyleme, kişinin kendi ahlaki veya ideolojik üstünlüğüne olan inancı değil, sağduyu rehberlik etmelidir. Bu, Morgenthau'nun bizimki de dahil olmak üzere tüm devlet aktörlerine yalnızca güç açısından tanımlanan kendi çıkarlarını takip eden siyasi varlıklar olarak bakılması gerektiği fikrini tekrar vurguladığı beşinci ilke vurgulanmaktadır. Benzerlerine karşı bu bakış açısını benimseyerek ve böylece ideolojik çatışmadan kaçınarak, bir devlet kendi çıkarlarını korurken ve geliştirirken diğer devletlerin çıkarlarına saygı duyan politikalar izleyebilir (Lebow, 2003).

İktidar ya da güç olarak tanımlanan çıkar, siyaseti tanımlayan kavram olduğu sürece siyaset, Morgenthau'nun altıncı gerçekçilik ilkesinde söylediği gibi özerk bir alandır. Kavram etik değerlere tabi olamaz. Bununla birlikte, etik hala siyasette bir rol oynamaktadır.

Morgenthau'nun altı gerçekçilik ilkesi tekrarlar ve tutarsızlıklar içerse de, onlardan yine de şu genel sonuca ulaşabiliriz: Güç ya da çıkar, siyaseti özerk bir disiplin haline getiren temel kavramdır. Rasyonel devlet aktörleri ulusal çıkarlarının peşinden koşarlar. Bu nedenle, rasyonel bir uluslararası politika teorisi inşa edilebilir. Böyle bir teori, bireysel siyasi liderlerin ahlakı, dini inançları, güdülerini veya ideolojik tercihleriyle ilgilenmez. Ayrıca, çatışmaları önlemek için devletlerin ahlaki hacli seferlerinden veya ideolojik çatışmalardan kaçınması ve yalnızca karşılıklı çıkarlarının tatminine dayalı bir uzlaşma araması gerektiğini belirtir (Gustafson, 2000).

Her ne kadar siyaseti özerk bir alan olarak tanımlasa da Morgenthau, etiği siyasetten tamamen uzaklaştıran Makavelci bir yol izlemez. İnsanların çıkarlarının peşinden koşan politik hayvanlar olmasına rağmen, ahlaki hayvanlar olduklarını öne sürer. Evrensel ahlaki ilkeler tarafından yönlendirilmese bile, politik eylemin Morgenthau için ahlaki bir önemi vardır. Nihai olarak ulusal hayatta kalma hedefine yöneliktir, aynı zamanda sağduyu da içerir. Vatandaşların hayatlarının zarardan etkin bir şekilde korunması, yalnızca güçlü bir fiziksel eylem değildir; ihtiyatlı ve ahlaki boyutları vardır (Rosenau vd., 1995).

Morgenthau, gerçekçiliği uluslararası ilişkiler hakkında bir düşünme yolu ve politikalar tasarlamak için yararlı bir araç olarak görür. Bununla birlikte, teorisinin bazı temel kavramları ve özellikle insan doğasından kaynaklanan çatışma fikri ve aynı zamanda güç kavramının kendisi eleştirilere neden olmuştur.

Uluslararası siyaset, tüm siyaset gibi, Morgenthau için temel insani güç şehvetinden dolayı bir güç mücadelesidir. Ancak her bireyin sürekli bir güç arayışı içinde olduğunu kabul etmek - Hobbes'la paylaştığı görüş - sorgulanabilir bir öncüdür. İnsan doğası gözlem ve deneyle ortaya çıkarılamaz. Herhangi bir ampirik araştırma ile kanıtlanamaz. Sadece felsefe tarafından ifşa edilir, bize bir inanç meselesi olarak empoze edilir ve eğitim tarafından telkin edilir.

Morgenthau'nun kendisi, teorisinin normatif bir yönünü, yani rasyonaliteyi ortaya koyarak, insanın güç dürtüsüne olan inancı pekiştirir. Akılcı bir dış politika “iyi bir dış politika” olarak kabul edilir. Ancak rasyonaliteyi, görelî faydalarını, yani gücü maksimize etme yeteneklerini belirlemek için tüm alternatif politikaların maliyet ve faydalarını hesaplama süreci olarak tanımlar. Ona göre devlet adamları güç olarak tanımlanan çıkarlara göre düşünür ve hareket eder. Yalnızca politika yapıcılarının entelektüel zayıflığı, riskleri en aza indirmeyi ve faydaları en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan rasyonel bir rotadan sapan dış politikalarla sonuçlanabilir. Bu nedenle, Morgenthau, insan ilişkilerinin gerçek bir portresini sunmaktan ziyade, güç arayışını ve bu arayışın rasyonelliğini vurgular ve bunu bir norm olarak kurar.

Raymond Aron ve diğer bilim adamlarının fark ettiği gibi, Morgenthau'nun gerçekçiliğinin temel kavramı olan güç belirsizdir. Siyasette bir araç ya da amaç olabilir. Ancak güç, yalnızca başka bir şey elde etmenin bir aracıysa, uluslararası politikanın doğasını Morgenthau'nun iddia ettiği şekilde tanımlamaz (Bull, 1997). Devletlerin eylemlerini siyasi liderlerinin güdülerinden ve ideolojik tercihlerinden bağımsız olarak anlamamıza izin vermez. Siyaseti özerk bir alan olarak tanımlamanın temeli olamaz. Morgenthau'nun gerçekçilik ilkeleri bu nedenle şüpheyi açtır.

Carr ve Morgenthau öncelikle uluslararası ilişkilere odaklansalar da gerçekçilikleri iç politikaya da uygulanabilir. Klasik realist olmak, genel olarak siyaseti bir çıkar çatışması ve güç mücadelesi olarak algılamak ve ortak çıkarları tanıyarak ve onları tatmin etmeye çalışarak barışı aramaktır.

2.3.Neorealizm: Kenneth N. Waltz

Realist varsayım, devletin uluslararası politikada kilit aktör olduğu ve devletler arasındaki ilişkilerin gerçek uluslararası ilişkilerin özü olduğu fikrine dayanmıştır. Ancak, 1970'lerde Soğuk Savaş'ın gerilemesi ile birlikte uluslararası ve sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra çok uluslu şirketlerin artan önemine tanık olunmuştur. Bu gelişme, neoliberalizm veya çoğulculuk olarak bilinen idealist düşüncenin yeniden canlanmasına yol açmıştır (Russel, 1990). Gerçekçiliğin bazı temel varsayımlarını kabul etmekle birlikte önde gelen çoğulcular, Robert Keohane ve Joseph Nye, küresel siyasetin bu daha sofistike resmini tanımlamak için karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramını önermiştir. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde ilerleme olabileceğini ve geleceğin geçmişe benzemesi gerektiğini savunmuştur.

Bu hareketlere realist tepki ise en belirgin şekilde uluslararası ilişkilerde gerçekçiliği yeni ve ayırt edici bir şekilde yeniden formüle eden Kenneth N. Waltz'dan gelmiştir. *Uluslararası Politika Teorisi* adlı kitabında Waltz, liberal meydan okumaya cevap vermiş ve Hans Morgenthau'nun klasik gerçekçiliğinin kusurlarını, yapısal gerçekçilik veya Yeni-Gerçekçilik olarak bilinen daha bilimsel yaklaşımıyla iyileştirmeye çalışmıştır. Morgenthau teorisini insan doğasıyla ilişkilendirdiği güç mücadelesine dayandırırken, Waltz insan doğasına ilişkin herhangi bir felsefi tartışmadan kaçınmaya çabalamış ve bunun yerine mikroekonomiye benzer bir uluslararası politika teorisi inşa etmeye başlamıştır. Uluslararası sistemdeki devletlerin yerel ekonomideki firmalar gibi olduğunu ve hepsinin aynı temel çıkara -hayatta kalmak- sahip olduğunu savunmuştur.

Waltz, devlete ve ideolojik, ahlaki ve ekonomik konulara dikkat ederek hem geleneksel liberallerin hem de klasik realistlerin aynı hatayı yaptığını ileri sürmüştür. Ona göre liberaller uluslararası sistemin -daha geniş sosyo-politik alandan soyutlanabilecek- ciddi bir açıklamasını geliştirmekte başarısız olmuştur. Waltz, böyle bir soyutlamanın gerçekliği çarpıttığını ve klasik gerçekçilik için önemli olan birçok faktörü atladığını kabul etmektedir. Bu açıdan Waltz spesifik dış politikaların gelişiminin analizine izin vermemiştir (Cozette, 2008). Özellikle, uluslararası politikanın birincil belirleyicilerini anlamada yardımcı olmuştur. Elbette, Waltz'un Yeni-Gerçekçi teorisi iç politikaya uygulanamaz. Devletlerin kendi iç ve dış işleri ile ilgili politikalarını geliştirmeye hizmet edemez.

Waltz'a göre, devletlerin yüzyıllar boyunca tek tip davranışları, uluslararası sistemin yapısının dayattığı davranışları üzerindeki kısıtlamalarla açıklanabilir. Bir sistemin yapısı, önce onun düzenlendiği ilke, ardından birimlerinin farklılaşması ve son olarak da yeteneklerin (güç) birimler arasında dağılımı ile tanımlanır. Anarşi veya merkezi otoritenin yokluğu, Waltz için uluslararası sistemin düzenleyici ilkesidir. Uluslararası sistemin birimleri devletlerdir (Scheuerman, 2011). Waltz, devlet dışı aktörlerin varlığını kabul eder, ancak onları nispeten önemsiz olarak reddeder. Bütün devletler hayatta kalmak istediklerinden ve anarşi, her devletin kendi kendine bakmak zorunda olduğu bir kendi kendine yardım sistemini varsaydığından, aralarında işbölümü veya işlevsel farklılaşma yoktur.

Sonuç olarak Waltz, güç ve devlet davranışını klasik realistlerden farklı bir şekilde görür. Morgenthau için güç hem bir araç hem de bir amaçtır ve rasyonel devlet davranışı basitçe en fazla gücü biriktirecek olan hareket tarzı olarak anlaşılmıştır. Buna karşılık, Yeni-Gerçekçiler, her devletin temel çıkarının güvenlik olduğunu ve bu nedenle gücün dağılımına odaklanacağını varsaymaktadır. Yeni-Gerçekçiliği klasik gerçekçilikten ayıran şey, metodolojik titizlik ve bilimsel benlik kavrayışıdır (Guzinni, 1998). Waltz, kendisinin de kabul ettiği gibi, uluslararası ilişkilerde yalnızca sınırlı bir uygulamaya sahip olabilecek metodolojik bir ideal olarak bilginin ampirik olarak test edilebilirliğinde ve yanlışlamacılıkta ısrar eder.

Ona göre yeteneklerin devletler arasındaki dağılımı değişebilir; ancak, uluslararası ilişkilerin düzenleyici ilkesi olan anarşi değişmeden kalır. Bu, kendi kendine yardım mantığı içinde sosyalleşen devletlerin davranışları üzerinde kalıcı bir etkiye sahiptir. Karşılıklı bağımlılığın etkileriyle ilgili neoliberal fikirleri çürütmeye çalışan Waltz, anarşik uluslararası sistemin işbirliğini sınırlamasının iki nedeni olduğunu belirtir: güvensizlik ve eşitsiz kazançlar. Anarşi bağlamında, her devlet diğerlerinin niyetlerinden emin değildir ve iş birliğinden kaynaklanan olası kazanımların diğer devletleri kendisinden daha fazla lehinde tutacağından ve dolayısıyla onu başkalarına bağımlı hale getireceğinden korkar. Devletler kendilerini artan bağımlılık durumlarına isteyerek yerleştirmezler. Kendi kendine yardım sisteminde, güvenlik kaygıları ekonomik kazancı siyasi çıkarlara tabi kılar.

Yeni-Gerçekçilik hakkındaki tartışmanın istenmeyen ve talihsiz bir sonucu, Yeni-Gerçekçiliğin ve eleştirisinin büyük bir bölümünün (İngiliz Okulu'nun dikkate değer istisnası dışında) soyut bilimsel ve felsefi terimlerle ifade edilmiş olmasıdır. Bu, uluslararası siyaset teorisini sıradan bir kişi için neredeyse erişilemez hale getirmiş ve uluslararası ilişkiler disiplini uyumsuz parçalara bölmüştür. Klasik gerçekçilik, diplomatik pratiği desteklemeyi ve potansiyel tehditleri anlamak ve bunlarla başa çıkmak isteyenler tarafından izlenecek bir kılavuz sağlamayı amaçlayan bir teori iken, çeşitli büyük resimler ve projelerle ilgili günümüz teorileri bu görevi yerine getirmek için uygun değildir. Klasik realizme ve özellikle Morgenthau'nun fikirlerine yeniden ilgi duyulmasının belki de ana nedeni budur. Yeni-Gerçekçi teorinin yerini aldığı, bilim-öncesi gerçekçi düşüncenin modası geçmiş bir biçimi olarak görülmek yerine, onun düşüncesinin şimdi daha önce fark edilenden daha karmaşık ve daha çağdaş geçerliliğe

sahip olduğu düşünölmektedir (Williams, 2007). Genellikle fikir ilişkilendirildiği ortodoks gerçekçilik (ılımlı çıkar çatışması) resmine çok dikkat çekici bir şekilde uymaktadır.

Bununla birlikte, dogmatik bir girişim haline geldiğinde gerçekçilik doğru işlevini yerine getiremez. Yeni-Gerçekçilik gibi devlet merkezli ve aşırı basitleştirilmiş bir “paradigma”da takılı kalarak ve devletlerarası ilişkilerde herhangi bir ilerleme olasılığını inkar ederek bir ideolojiye dönüşür. Güç politikalarına ve ulusal çıkarlara yaptığı vurgu, saldırganlığı haklı çıkarmak için kötüye kullanılabilir. Bu nedenle, fikir küresel siyasetin çarpıcı biçimde değişen resmini daha iyi hesaba katan teorilerin yerini almalıdır.

Realist teorinin bu tarihsel sürecinden sonra günümüz devletlerarası ilişkilerine bakıldığında da aynı teorik inşanın izleri görölebilir. Dolayısıyla bu çalışmada askeri ve güç odaklı NATO konseptinin ve NATO- Türkiye ilişkilerinin karşılıklı çıkar merkezli resmi çizilecektir.

3. NATO VE 11 EYLÜL İLE DEĞİŞEN KONJONKTÜR

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), 4 Nisan 1949'da Washington DC'de imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması ile kurulan Kuzey Amerika ve Avrupa demokratik devletlerinin askeri ittifakıdır. Kurum İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Anglo-Amerikan ittifakının ve 1945'ten sonra Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında Avrupa'nın savaş sonrası geleceği konusunda ortaya çıkan çatışmanın bir ürünüdür. Bunun öncesinde ise Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa ve Birleşik Krallık tarafından 17 Mart 1948'de imzalanan ve saldırgan bir Almanya'nın yeniden ortaya çıkışına karşı bir anti-Sovyet koalisyonu vasfı Brüksel Antlaşması yapılmıştır (Ayata, 2011). Ancak Batı Avrupa'ya yönelik Sovyet askeri tehdidi, Brüksel devletlerini bir Amerikan güvenlik garantisi sağlama konusunda endişeli hale getirdiğinden, nihayetinde NATO'nun kurulmasına yol açan görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda beş Brüksel Antlaşması tarafı ülke ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Portekiz, İtalya, Norveç, Danimarka ve İzlanda'yı içeren yapı kurulmuştur. Yapıya 1952'de Yunanistan ve Türkiye eklenmiş ve 1955'te Federal Almanya Cumhuriyeti'nin dahil edilmesi NATO'yu daha da güçlendirmiştir. Son katılım Batı Almanya'yı 1989'a kadar NATO'nun Sovyetler Birliği ve Varşova Antlaşması Örgütü ile karşı karşıya geldiği cephe devleti haline getirmiştir. 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle NATO, taraflarına Varşova Paktı'nın eski üye devletlerinden ve eski Sovyet cumhuriyetlerinden bazı üyeler almıştır. Böylece 2017 itibarıyla NATO'nun üye sayısı toplam otuz ülke olmuştur.

3.1.20. Yüzyıl NATO Tarihi

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve onların Avrupalı müttefikleri arasındaki askeri bir ittifaktır. Örgüt İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Atlantik Okyanusu'nun her iki tarafında barışı korumak ve siyasi işbirliğini teşvik etmek için kurulmuştur.

NATO'nun 30 üyesi Arnavutluk, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Karadağ, Hollanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, Türkiye, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'dir (Ayata, 2011).

Üyelik sıralaması dışında NATO tarihi Soğuk Savaş konjonktürleri içinde gerçekleşen olaylar neticesinde inşa edilmiştir. Öyle ki NATO'nun tarihi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen anlaşmaların tarihidir. 1948'de Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa ve Birleşik Krallık tarafından imzalanan Brüksel Antlaşması, NATO anlaşmasının öncüsü olmuştur (Çakmak, 2003). Bu anlaşmanın imzalanması, Sovyet Berlin Ablukası ile birleşince aynı yıl Batı Avrupa Birliği'nin Savunma Teşkilatı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, SSCB'nin yükselen askeri gücünü engellemek için, Batı'nın sağlam bir güç dengesine sahip olmasının sağlanması ve ABD'nin resme dahil edilmesi gerektiğine dair bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu strateji, yeni bir askeri ittifak ihtiyacını hızlandırmıştır (Peksarı, 2007).

Bu parametreler ışığında müzakereler başlamış ve bir yıldan az bir sürede, Brüksel Antlaşması'nı imzalayan beş ülke ile ABD, Kanada, Portekiz, İtalya, Norveç, Danimarka ve İzlanda arasında Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmıştır. Ancak bu ülkeler arasında özellikle İzlanda'da anlaşmayla ilgili çok fazla düşmanlık ortaya çıkmış ve hatta bu bazı İzlandalıların, Nisan ayındaki nihai imzalardan birkaç gün önce, 1949 Mart'ında tarafsızlık yanlısı, üyelik karşıtı bir isyanı savunmasına ve katılmasına neden olmuştur.

İttifak'ın kuruluş süreci felsefesine bakıldığında ise toplu savunma fikri oldukça vurguludur. Öyle ki NATO Tarafları, Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da bir veya daha fazlasına yönelik bir silahlı saldırının, hepsine yapılmış bir saldırı olarak kabul edilmesi konusunda anlaşmıştır. Sonuç olarak, böyle bir silahlı saldırı meydana gelirse, her birinin bireysel veya toplu meşru müdafaa hakkını kullanarak, saldırıya uğrayan Tarafa veya Taraflara, bireysel olarak ve diğer Taraflarla birlikte, bu tür eylemlere yardım edeceğini kabul etmektedirler (Kagan, 2008).

Silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli gördüğü bu tür bir eylem, diğer üye devletlerin saldırgan(lar)a karşı askeri hareketla karşılık vereceği anlamına gelmez" ifadesi, yıllar içinde birçok soruyu gündeme getirmiştir (Sander, 2015). Zira üye

devletler, ittifak veya üyelerinden herhangi biriyle ilgili bir krize yanıt vermekle yükümlüdür, ancak bu devletler nasıl yanıt vereceklerini seçme özgürlüğüne sahiptir. (Fransa'nın askerlerini asla savaşa sokmak istemediği için askeri yapıdan çekilme kararı alması da bundan kaynaklanmaktadır.) Bu madde, Brüksel Antlaşması'nın üyelerin saldırıya uğrayan üyeye askeri olarak yardım edeceklerini belirten IV. Maddesini geçersiz kılmaktadır (Sander, 2015).

Ancak aynı dönemde NATO ile müttefik askeri terminolojisi, prosedürleri ve teknolojisinde bir miktar tutarlılık ortaya çıkmıştır. Bu genellikle AB üye ülkelerinin ABD uygulamalarını ve tekniklerini benimsemesi anlamına gelmektedir. Bu standartları kodlayan yaklaşık 1300 Standardizasyon Anlaşması (STANAG) bulunmaktadır. Örneğin 1950'lerin 7.62Å-51 NATO tüfek kartuşu birçok NATO ülkesi arasında standart ateşli silah kartuşu olurken, Fabrique Nationale de Herstal'in FAL'i Avrupa'da NATO tüfeği olmuş ve 1960'ların başına kadar kullanılmıştır (Gönlübol, 1990). Tutarlı ateşli silahlara ve tüfeklere ek olarak, sinyaller standart hale gelmiş ve herhangi bir NATO uçağının herhangi bir NATO üssüne karışıklık olmadan inmesini sağlamıştır. NATO fonetik alfabesi bile NATO ötesini sivil kullanıma dönüştürmüştür.

NATO'nun bu erken dönemindeki en belirleyici an ise 1950'de Kore Savaşı'nın patlak vermesidir. Zira bu savaş, Kore'yi istikrarsızlaştırmak için birlikte çalışan tüm Komünist ülkeler gibi görünenlerle yüzleşirken ittifak için kritik bir sınav haline gelmiştir. Bu, NATO'yu askeri planlar geliştirmeye zorlamıştır. Bu savaş aynı zamanda Batı ile Doğu arasında doğmakta olan soğuk savaşın ve onların ideolojik eşitsizliğinin de hızlandırıcısı olmuştur.

1952'de ise NATO, Uzun Vadeli Savunma Planı gerekliliklerini kodlamaya başlamıştır. Lizbon konferansı ilk olarak ittifaka ayrılmış ve 96 tümen olmuş ancak 1953'te bu sayı, farkı telafi etmek için nükleer silahlara artan bağımlılıkla birlikte 35 tümene devredilmiştir. Orta Avrupa ve İtalya'da bulunan hazır tümenlerde ise sayı 15 olurken; İskandinavya'da bu sayı on olmuştur. Lizbon Konferansı'nın bir başka sonucu da NATO Genel Sekreteri'nin Sivil Baş görevinin oluşturulmasıdır (Baron Hastings Ismay atanmıştır). Ayrıca 1952 Eylül'e kadar, ilk NATO tatbikatları yapılmış ve Mainbrace Operasyonu, Norveç ve Danimarka'yı savunmak için 200 gemi ve 50.000'den fazla asker ve denizciyi bir araya getirmiş. Bu geniş çerçeve askeri ittifak zemininde büyük bir başarı olmuştur (Çakmak, 2011).

Ek olarak 1952 içinde Yunanistan ve Türkiye ittifaka katılmıştır. Bu, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin bu iki ülkeyi komuta yapısına getirmenin lojistiği konusunda tartıştığı bazı çok çekişmeli müzakereleri zorlamıştır. Açıkça tartışılan tartışma boyunca, başarılı bir Sovyet işgali durumunda (Gladio Operasyonu) sağlam bir direniş oluşturmak için gizli operasyonlar sürdürülmüştür (Sander, 2015). Bu direniş Batı Avrupa Birliği için hep varolmuştur ancak aynı plan ve operasyonları NATO kontrolüne devretmek daha mantıklı ve etkili görünmüştür. Aynı dönemde anlaşmazlıklara rağmen, birliklerin kendilerinin daha uyumlu olması amacıyla NATO'nun silahlı kuvvetleri arasındaki işbirlikleri büyümeye başlamıştır.

1954'te Sovyetler Birliği, Avrupa'da barışı korumak için NATO'nun bir parçası olması gerektiğini hissetmiştir. Bu durum NATO üyesi ülkelerle pek de hoş karşılanmamıştır. Zira NATO ülkeleri Sovyetler Birliği'nin gerçek motivasyonunun ittifakı içeriden zayıflatmak ve anlaşmazlık yaratmak olduğunu düşünmüş ve teklifi reddetmiştir. Ancak, Almanları baskı altında tutmaya yönelik daha önceki beyanlara rağmen, Batı Almanya'nın 9 Mayıs 1955'te NATO'ya kabulü, o sırada Norveç Dışişleri Bakanı Halvard Lange tarafından “kıtamızın tarihinde belirleyici bir dönüm noktası” olarak tanımlanmıştır (Armanoğlu, 2018). Alman askeri güçleri ve insan gücü, eski düşmanlarının ittifaka girmesine izin vermede belirleyici bir faktör olmuştur. Zira yüksek Alman nüfusuf azladan askerler olmadan, bir Sovyet işgaline direnmek için yeterli gücü seferber etmek imkansız olacaktır. Bu kabulün en önemli sonucu ise 14 Mayıs 1955'te (6 gün sonra) Sovyetler Birliği, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Doğu Almanya'nın üye olduğu Varşova Paktı'nın imzalanması olmuştur. Almanya'nın NATO'ya kabulüne verilen bu resmi yanıt, Soğuk Savaş'ın iki tarafını belirsiz terimlerle tanımlamıştır (Armanoğlu, 2018).

1950'li yıllardaki diğer bir önemli olay ise Fransız çekilmesi olmuştur. Zira Realist kişiliğiyle tanınan Charles de Gaulle'ün 1958'den itibaren Fransa başkanlığı, NATO ittifakı üzerinde sürekli bir gerginliğe neden olmuştur. De Gaulle, ABD'nin örgütteki rolüne yönelik süregelen itirazlar, NATO ile hiç bitmeyen tartışmasının temelini oluşturmuştur. De Gaulle Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık arasındaki özel ilişkinin ittifakı baltaladığını düşünmüş ve Fransa'nın baskın üye devlet olmasını istemiştir (Sander, 2016).

De Gaulle, 17 Eylül 1958'de Başkan Dwight D. Eisenhower ve Başbakan Harold Macmillan'a yazdığı mektupta temelde Fransa'yı NATO'da ABD ve Birleşik Krallık ile eşit duruma getirecek üçlü bir “sekreterlik” talep etmiştir. Ayrıca NATO'nun kapsamının Fransa'nın coğrafi bölgelerini, özellikle de Fransız Cezayirini kapsayacak şekilde genişletilmesini şart koşturmuştur (Casmir, 2012). Öyle ki böylece NATO, Fransa'nın Cezayirli isyancılara karşı direnişine yardım edebilecektir. De Gaulle, Eisenhower ve Macmillan'ın mektuplara karşılık kendisine verdiği geçiştirici yanıtları beğenmemiş; bu yüzden birleşik bir ittifaktan uzaklaşmaya ve ülkesi için bağımsız savunmalar yaratmaya başlamıştır (Dehart, 2008). Zira Doğu Almanya'nın Batı Almanya'yı işgal etmesi durumunda ittifakın her iki tarafında da bulunabilmek istemiştir. Bu amaçla De Gaulle Doğu bloğuyla ayrı bir barış yapmaya kararlı olmuş ve Fransa'yı bir NATO-Varşova Paktı çatışmasına dahil etmek istememiştir.

1959'da, ittifakın imzacısı olmasına rağmen, De Gaulle ittifaka olan bağlılığını kesmeye başlamıştır. Mart 1959'da Fransa, Akdeniz Filosunu NATO komutanlığından geri çekmiştir. Haziran 1959'da de Gaulle, Fransız topraklarında yabancı nükleer silahları yasaklamıştır. Bu hareketle ABD, askeri uçakları Fransa'dan transfer etmeye ve NATO'nun 1950'den beri Fransa'da işlettiği tüm hava kuvvetleri üslerinin kontrolünü 1967'de Fransızlara geri vermeye başlamıştır (Armanoğlu, 2018).

1962'de Küba Füze Krizi sırasında da De Gaulle NATO ile birlik göstermiş, ancak sonrasında Fransa'nın Atlantik ve Kanal filolarını NATO komuta yapısından çıkararak kendi bağımsız savunmasını yaratma konusundaki amansız kararlılığını sürdürmüştür. Bu nedenle, 1966 yılına kadar tüm Fransız silahlı kuvvetlerinin NATO'nun entegre askeri komutanlığından çıkarılması ve Fransız olmayan tüm NATO birliklerinin Fransa'yı terk etmesinin istenmesi ittifak içindeki hiç kimse için sürpriz olmamıştır. Nihai olarak ise De Gaulle'un tüm eylemleri, Avrupa Müttelik Kuvvetleri Yüksek Karargahının (SHAPE) 16 Ekim 1967'de Paris yakınlarındaki Rocquencourt'tan Belçika'nın Casteau kentine taşınmasına neden olmuştur (Oran, 2020).

Fransa ittifakın bir üyesi olarak kalırken, politikaları görünüşte Avrupa'nın olası bir komünist saldırıya karşı her türlü kararlı savunmasını engelliyor gibidir. Öte yandan, Fransa'nın Soğuk Savaş boyunca Federal Almanya Cumhuriyeti'nde konuşlanmış kuvvetleri olmuştur. ABD ve Fransız yetkililer arasındaki gizli anlaşmalar zinciri (Lemnitzer-Ailleret Anlaşmaları), Soğuk Savaş sırasında düşmanlıkların başlaması

durumunda Fransız kuvvetlerinin nasıl bir araya geleceğini ve NATO komutasına nasıl geri döneceğini de belirlemiştir (Oran, 2020). Görünüşte Fransa ve De Gaulle kendilerini “bağımsız” olarak manipüle etmiş olsalar da, yine de Fransa'nın bir savaş durumunda birleşmesinin ve NATO ile savaşmasının bir yolu varolmaya devam etmiştir. Ancak Fransa'nın NATO'nun askeri yapısı üzerindeki tutumu 1995 yılına kadar değişmemiştir.

Görülmektedir ki NATO bu yıllarda Soğuk Savaş boyunca bir ittifak olarak gerçek askeri çatışmalardan uzak durmayı başarmıştır. Ancak ittifak böyle bir senaryoya karşı da hep hazırlanmıştır. 1968'de NATO, ABD'nin nükleer silahları kontrol etmesinden savaşa gitme kararına kadar Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme anlaşmasını ihlal etmediğini savunmuştur (Sander, 2015).

NATO ülkeleri, 30 Mayıs 1978'e gelindiğinde ise İttifak'ın iki dengeleyici hedefini resmi olarak tanımlamıştır. İlki, ilk yönergelerini takip etmek ve ittifak genelinde güvenliği sağlamaktır. İkincisi yumuşamayı “denge” zemininde sürdürmektir. Bu iki tamamlayıcı hedefin amacı, fazladan bir silahlanma yarışını kışkırtmadan NATO savunmasını; Varşova Paktı'nın saldırı kapasitesiyle eşleştirmektir (Kagan, 2008).

1979'a gelindiğinde ise Varşova Paktı ülkeleri nükleer yeteneklerini Avrupa'da geliştirdiğinden beri NATO, ABD GLCM seyir füzelerinin ve Pershing II hareket nükleer silahlarının Avrupa'da konuşlandırılmasını onaylamıştır. Bu yeni savaş başlıkları, nükleer silahsızlanma konusunda batının pozisyonunu güçlendirmiştir. Bu İkili Yol politikası, bir yandan barışın gözetilmesi, diğer yandan silahların geliştirildiği politikaların yapılması anlamına gelmektedir. Esasen bu, her iki tarafça yürütülen bir üstünlük oyunudur (Armanoğlu, 2018). Bu rekabet, 1983-84'te NATO'nun; Varşova Paktı SS-20 orta menzilli füzelerin Avrupa'da konumlandırılmasına modern Pershing II füzeleri konuşlandırarak yanıt verdiğinde tekrar meydana gelmiştir. Bu füzeler, bir savaş olması durumunda tank oluşumları gibi askeri hedefleri oldukça sert bir şekilde vurabilme yeteneğine sahiptir.

Daha sonraki yıllar ise Avrupa merkezli NATO ve Varşova Paktı ikiliğinin sivrilmesine sahne olmuştur. Öyle ki Avrupa'nın çoğu iki ittifak arasında bölünmüştür. Uluslararası İlişkiler disipliniyle ilgili bilimsel haritalarda NATO üyeleri genellikle mavi renkle, Varşova Paktı üyeleri ise bağlılıklarını gösteren herhangi bir haritada kırmızıyla gösterilmiştir.

ABD ile SSCB arasındaki gerilimin artması, NATO'nun Başkan Reagan emriyle Pershing II ve seyir füzelerini Batı Avrupa'da -özellikle Batı Almanya'da- konuşlandırmasıyla daha da şiddetlenmiştir. Bu Pershing II füzeleri, Sovyetlerin Batı Almanya'yı işgal etmesi durumunda savaş alanındaki hedefleri vurmayı amaçlayan taktik nükleer silahlardır. Sovyetler de Reagan paranoyasını beslemiş ve 1 Eylül 1983'te Güney Koreli bir yolcu uçağını Sovyet hava sahasına girerken düşürdüklerinde onun konuşlandırma planlarında oynamıştır (Armanoğlu, 2018). Reagan, uçağın düşürülmesini “katliam” olarak nitelendirmiştir. Dünya kamuoyunun yanında olduğu ABD, füzelerin konuşlandırılması için gerekli desteği de harekete geçirmiştir.

Kasım 1983'te de NATO manevraları bir nükleer fırlatma simülasyonu yapmış ve bu SSCB'de yaygın paniğe neden olmuştur. O sırada sağlık durumu iyi olmayan Genel Sekreter Yuri Andropov, manevraların aslında gerçek bir ilk saldırı olduğundan endişelenmiştir (Sander, 2015). Buna karşılık, Sovyet nükleer kuvvetleri hazırlanmış ve Doğu Almanya ve Polonya'daki hava birimleri alarına geçirilmiştir. ABD istihbaratı gerginlik yaratan bu durumun Sovyet tepkisinin yalnızca bir propaganda çabası olduğunu düşünse de, hasta Andropov gibi NATO'nun ilk saldırısının yakın olduğuna ikna olan birçok Doğu Avrupalı siyasetçi olmuştur (Asmus, 2002).

1990'da ise NATO, Almanya'nın yeniden birleşmesini memnuniyetle karşılamıştır. Bu, eski Doğu Almanya'nın Federal Almanya Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğu ve dolayısıyla ittifak olduğu anlamına gelmekteydi. Bu, yılın başlarında İki Artı Dört Anlaşmasında kabul edilmiştir. NATO'da kalmak için ise birleşik bir Almanya'nın Sovyet onayına hala ihtiyacı vardır. Bu nedenle yabancı birliklerin ve nükleer silahların ülkenin doğu kısmına (eski Doğu Almanya) yerleştirilmemesi şart koşulmuştur (Armanoğlu, 2018).

1991 yılı gelip Soğuk Savaş sona erdiğinde ve 1991'de Varşova Paktı dağıldığında ise NATO'nun ana düşmanı ortadan kaybolmuştur. Bu da NATO'nun amacının stratejik olarak yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. İttifakın doğası ve görevlerinin yeniden değerlendirilmesi ve düzenlenmesi devam ederken, nihai sonuç NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi ve eski Varşova Paktı ülkelerinin ittifakın bir parçası haline gelmesi olmuştur. Ayrıca NATO, faaliyetlerini yeni alanlara da genişletmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Avrupa'daki askeri denge değişmiş ve bu, Avrupa'da Uyarlanmış Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'nda kabul edilmiştir. Nihayet 1995'te, yaklaşık 30 yıllık bir aradan sonra, Fransa 1995'te NATO'nun Askeri Komitesine yeniden katılmıştır.

1990'lı yıllarda ortaya çıkan bir diğer parametre ise Balkanlar merkezli olmuştur. Yıllarca süren askeri hazırlıktan ve Soğuk Savaş sırasında hiçbir çatışmanın olmamasından sonra, NATO'nun ilk askeri operasyonu eski Yugoslavya iç savaşı sırasında gelmiştir. Operasyona Keskin Muhafız Operasyonu adı verilmiş ve Haziran 1993-Ekim 1996 arasında yürütölmüştür. NATO, silah ambargosunun denizde uygulanmasını sağlamış ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne karşı yaptırımlar koymuştur (Sander, 2015).

Ambargo ve ablukaya altı ay kala, (28 şubat 1994) NATO ilk askeri hareketini dört Sırp uçağını vurarak gerçekleştirmiştir. Bu uçaklar, merkezi Bosna-Hersek üzerinde BM tarafından zorunlu kılınan uçuşa yasak bölgeyi ihlal etmiştir. NATO'nun Kasıtlı Kuvvet Operasyonu, Srebrenitsa katliamından sonra Ağustos 1995'te Sırp Cumhuriyeti Ordusuna karşı bir bombalama kampanyası başlatmıştır.

1993'te başlayan ve uçuşa yasak bölge uygulama görevi olan Uçuşu Engelle Operasyonu da Aralık 1995'in sonunda devam etmiştir. NATO hava saldırıları Bosna'daki savaşı sona erdirmiştir. Bu, NATO'ya, önce IFOR, ardından SFOR adını taşıyan Joint Endeavour Operasyonu kapsamında barış gücü konuşlandırma yetkisi veren Dayton Anlaşması ile doruğa ulaşmıştır (Armanoğlu, 2018). Bu konuşlandırma Aralık 1996'dan Aralık 2004'e kadar sürmüştür. Üye ölkelerinin liderliğini takiben NATO, bu operasyonlar için askerlerinin zorlu bir çabalarını takdir ederek, NATO hizmet Madalyası vermeye başlamıştır. NATO artık, başarılı bir sonuca varmak için askeri operasyon yürütme konusunda yetenekli, tam teşekküllü bir askeri örgüt haline gelmiştir. On yıllar önce kağıt üzerinde söylenenler bu dönemde uygulamaya konmuştur (Çakmak, 2011).

1994'ten 1997'ye kadar NATO ve komşuları, çatışmayı minimumda tutmak için çeşitli diyalog forumları kurmuştur. Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyalogu girişimi ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi bu forumların sonuçlarıdır ve ittifakta daha kapsayıcı bir üyeliğin yolunu açmıştır. 8 Temmuz 1997'de, üç eski komünist ölkeler -Macaristan, Çek

Cumhuriyeti ve Polonya- NATO'ya katılmaya davet edilmiş ve nihai kabulleri 1999'da gerçekleşmiştir (Peksarı, 2007).

NATO 1999'da ise Müttefik Kuvvet Operasyonu adı verilen 11 haftalık bir bombalama kampanyası yürüttüğü Kosova Savaşı'nda ilk geniş çaplı askeri katılımını görmüştür. Bu, Sırpların Kosova'daki Arnavut sivilleri katlettiği ve ezdiği o zamanki Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne karşı olmuştur. Resmi bir savaş ilanı hiçbir zaman gerçekleşmediyse de, NATO eylemi başarılı olmuştur. Yugoslav lideri Slobodan Milošević nihai olarak NATO'nun taleplerini kabul etmiş ve Kosova'nın yerli Arnavutları kalmak ya da gitmekte özgür bırakılmıştır (Dehart, 2008). Ancak bu noktada vurgulanmalıdır ki hem Bosna Katliamlarında hem de Kosova Savaşı'nda NATO geç kalarak birçok sivilin öldürülmesi noktasında engelleyici rol üstlenmekte geç kalmıştır.

3.2.11 Eylül Saldırıları ve Değişen NATO Konsepti

11 Eylül 2001'de aşırı grup El Kaide ile bağlantılı 19 militan dört uçağı kaçırmış ve ABD'deki hedeflere intihar saldırıları düzenlemiştir. Uçaklardan ikisi New York City'deki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine uçmuş, üçüncü uçak Washington DC'nin hemen dışındaki Virginia'daki Pentagon'a çarpmış ve dördüncü uçak Pennsylvania'daki bir tarlaya düşmüştür. ABD'nin terörle mücadele konusundaki büyük girişimlerini tetikleyen ve George W. Bush'un başkanlığını belirleyen 11 Eylül terör saldırılarında yaklaşık 3.000 kişi ölmüştür (Arı ve Pirinçci, 2010).

Saldırıların en önemli noktası Dünya Ticaret Merkezi olmuştur. Zira bu merkez sadece bir ticaret merkezi değil, ABD öncülüğünde on yıllardır gerçekleştirilen neoliberal adımlarının bir abidesi olarak öne çıkmaktadır. Çarpma ilk anda 110 katlı gökdelenin 80. katının yakınında, anında yüzlerce insanı öldüren ve yüzlercesini daha yüksek katlarda mahsur bırakan, yanan bir delik bırakmıştır (Bozarslan, 2010).

Kulenin ve ikizinin tahliyesi devam ederken, televizyon kameraları, başlangıçta korkunç bir kaza gibi görünen olayın canlı görüntülerini yayınlamıştır. Ardından, ilk uçak çarptıktan 18 dakika sonra, ikinci bir Boeing 767 -United Airlines Flight 175- gökten belirmiş ve hızla Dünya Ticaret Merkezi'ne dönerek 60. kata yakın güney kulesine saplanmıştır. Çarpışma, çevredeki binaların üzerine ve aşağıdaki sokaklara yanan enkaz yağdıran büyük bir patlamaya neden olmuş ve ABD'nin saldırı altında olduğu hemen anlaşılmıştır (Çakmak, 2011).

Uçakların korsanları Suudi Arabistan ve diğer birkaç Arap ülkesinden Sözde İslamcı teröristlerdir. Bildirildiğine göre Suudi kaçak Usame bin Ladin ve El Kaide terör örgütü tarafından finanse edilen bu kişilerin; Amerika'nın İsrail'e verdiği destek, onun Körfez Savaşı'na katılımı ve Ortadoğu'daki askeri varlığına misilleme olarak hareket ettikleri iddia edilmiştir (Kantarıcı, 2012). Teröristlerden bazıları bir yıldan fazla bir süredir Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamıştır ve Amerikan ticari uçuş okullarında uçuş dersleri almışlardır. Diğerleri 11 Eylül'den önceki aylarda ülkeye sızmış ve operasyonda "kas" rolünü üstlenmişlerdir (Kongar, 2012).

19 terörist, Boston'daki Logan Uluslararası Havalimanı, Washington DC'deki Dulles Uluslararası Havalimanı ve New Jersey'deki Newark Uluslararası Havalimanı olmak üzere üç East Coast havaalanındaki güvenlikten kolayca kutu kesiciler ve bıçaklar geçirmiş; sabahın erken saatlerinde California'ya giden dört uçağa binmiştir. Kalkıştan kısa bir süre sonra, teröristler dört uçağa el koymuş ve kontrolleri alarak sıradan yolcu jetlerini güdümlü füzelere dönüştürmüştür (Yılmaz, 2012).

Milyonlarca insan New York'ta meydana gelen olayları izlerken, American Airlines Flight 77, Washington DC'nin merkezinde daire çizmiş ve sabah 9.45'te Pentagon askeri karargahının batı tarafına düşmüştür. Boeing 757'den gelen jet yakıtı, ABD Savunma Bakanlığı'nın genel merkezi olan dev beton binanın bir bölümünün yapısal olarak çökmesine yol açan yıkıcı bir cehenneme neden olmuştur. Pentagon'da 125 askeri personel ve sivilin yanı sıra uçaktaki 64 kişinin tamamı öldürülmüştür (Arı ve Pirinçci, 2011).

Teröristlerin ABD ordusunun sinir merkezine saldırmasından 15 dakikadan kısa bir süre sonra, New York'taki dehşet, Dünya Ticaret Merkezi'nin güney kulesi devasa bir toz ve duman bulutu içinde çöktüğünde feci bir hal almıştır. Saatte 200 mili aşan rüzgarlara ve büyük bir yangına dayanacak şekilde inşa edilen gökdelenin yapısal çeliği, yanan jet yakıtının ürettiği muazzam ısıya dayanamamıştır. Saat 10:30'da da ikiz kulelerin kuzey binası çökmüştür. Dünya Ticaret Merkezi kulelerinde yıkıldıkları sırada sadece altı kişi hayatta kalmıştır. Yaklaşık 10.000 kişi, çoğu ciddi yaralanmalar nedeniyle tedavi edilmiştir.

Bu arada, California'ya giden dördüncü bir uçak olan United Flight 93, New Jersey'deki Newark Liberty Uluslararası Havalimanı'ndan ayrıldıktan yaklaşık 40 dakika

sonra kaçırmıştır. Uçak kalkışta gecikmeli olduğu için, uçaktaki yolcular New York ve Washington'daki olayları cep telefonu ve Airfone'un yere yaptığı aramalar aracılığıyla öğrenmiştir. Bu uçakta ise yolcular ve hava ekibinin ortak ayaklanmasıyla uçağın saldırı yapacağı hedefin gerçekleştirilemedi ve uçağın boş bir tarlaya düştüğü düşünülmektedir (Yılmaz, 2012).

Saldırıları sırasında Florida'da bulunan ve güvenlik endişeleri nedeniyle günü ülke çapında mekik dokuyarak geçiren Başkan George W. Bush, saat 19.00'da Beyaz Saray'a dönmüştür. Bush aynı gün saat 21.00'de ise Oval Ofis'ten bir televizyon konuşması yaparak, “Terör saldırıları en büyük binalarımızın temellerini sarsabilir ama Amerika'nın temellerine dokunamaz. Bu eylemler çeliği paramparça eder, ancak Amerikan kararlılığının çeliğini ezemezler.” demiştir (Yılmaz, 2012). Bu konuşma aslında değişecek olan ABD savunma politikasını da ortaya koymuştur. Zira çok geçmeden ABD ve NATO 11 Eylül Saldırıları'nı gerçekleştiren El Kaide'yi ortadan kaldırmak amacıyla örgütün merkezi olarak görülen Afganistan'da operasyon başlatmıştır. İşte bu operasyon hem NATO'nun uluslararası hukuk temelinde eylemlerinin sorgulanmasını, ABD'nin tek taraflı adımlarının tartışılmasını ve NATO üyeleri başta olmak üzere bir çok ülke ve ülke toplumunun ABD dostluğunu sorgulamasına yol açmıştır (Selamoğlu, 2007). Dolayısıyla 11 Eylül Saldırıları ve sonrasında gerçekleşen Afganistan Operasyonu NATO ve diğer ülkelerin ilişkileri arasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Bu çalışmada da Türkiye ve NATO arasındaki ilişkiler incelenirken, büyük bir sorgulamayı ve değişimi başlatan 11 Eylül tarihinin seçilmesi aslında ABD'nin bu tarihten sonra değişen ve tek taraflı yana kayan politika üretmesiyle yakından ilgilidir. Bu kapsamda 11 Eylül Saldırıları sonrası başlayan Afganistan Operasyonu ile ilgili bir inceleme yapılması ve bu operasyonun tartışmalı noktalarının ortaya çıkarılması açısından önemli olacaktır.

3.3.NATO'ya Bakışta Önemli Değişimin Başlangıcı: Afganistan Operasyonu

11 Eylül krizinden yirmi dört saatten kısa bir süre sonra NATO, küresel dünya düzeninin parametrelerini değiştirerek, saldırıları Kuzey Atlantik Anlaşması'nın 5. Maddesi çerçevesinde on dokuz NATO üye ülkesinin tümüne yönelik bir saldırı olarak ilan etmiştir. NATO, ilk barışı koruma misyonunu üstlenmiş ve terörle mücadelesinde ABD'ye yardım sözü vererek, NATO'nun kriz yönetimi ve barışı korumayı içeren yeni rolünün başlangıcını işaret etmiştir (Aktürk, 2011). Tarihte eşi benzeri olmayan bir olay

olarak askeri bir birlik olan NATO, Avrupa topraklarından uzaktaki ilk görevinde terörizmi ortadan kaldırmak için savaşırmıştır. Uluslararası toplumun mücadele çabalarına katkıda bulunarak bu, NATO'nun yeni sorumluluğunu pekiştirmiştir. NATO, vatandaşların günlük yaşamlarını güvenli bir şekilde sürdürebilmelerini sağlamaya yardımcı olmuştur (Jentleson, 2009). NATO'nun Afganistan'daki savaşa katılımı, orijinal savunma amacını aşarak, ittifakın oluşturulduğu sırada asla tasavvur edilmeyen misyonları yerine getiren bir saldırı duruşuna dönüşmüştür. Bununla birlikte, bu NATO'nun amacına zarar veriyor gibi görünse de, NATO'nun rolünün hızla değişen bir dünyada gelişmesi gereklidir. Çünkü komünizm sonrası bir dünyada yeni belirsiz bir role rağmen, Avrupalılar ve Amerikalılar her yeni güvenlik tehdidinin ortadan kalkacağına farkındadırlar. Dolayısıyla terörle mücadele, istikrarlı bir dünyayı sürdürme stratejisidir (Çoğal, 2015).

Başlangıçta Afganistan'ın işgalinin meşru müdafaa gerekçesiyle gerekli olduğu, çünkü ABD'de bir terör saldırısı gerçekleştiği ve bu tür saldırıların önlenmesi için harekete geçilmesi gerektiği iddia edilmiştir. Afganistan, ABD'nin teröristlerin orada El Kaide tarafından barındırıldığına ve eğitildiğine inandığı için özellikle seçilmiştir. Başkan Bush, şüpheli teröristleri teslim etmesi için Taliban'a iki hafta verdiğini söylemeye devam ederken, barışçıl müzakereleri sürdürmek veya daha fazla diyalog için baskı yapmak için yeterli çaba gösterilmediği görülmektedir (Gündüz, 2013). Bu zaman çerçevesi, örneğin İsrail-Filistin gibi diğer dünya çatışmaları ile karşılaştırıldığında, anlaşmalara aracılık etmenin çok uzun sürdüğü not edilebilir. Tersine, Afganistan'daki rejime, meselelerini veya çekincelerini yerine getirmek veya tartışmak için neredeyse hiç zaman verilmediği görülmektedir.

İstila ihtiyacını haklı çıkarmak için kullanılan maddi hukuk, BM Şartı'nın meşru müdafaa konusunu ele alan 51. Maddesini içerir. Bush, Afganistan'a yapılan ilk saldırının ardından yaptığı konuşmada, “askeri kapasitemizi güçlendirmek ve anavatanımızın korunmasını güçlendirmek için yedek kuvvetler çağırdık” demiştir. Bu alıntıdan ve George W. Bush'un diğer birçok alıntısından, ABD'nin eylemlerinin meşru müdafaa temelinde haklı olduğuna inandığı görülebilir. Bu gerekçe kullanıldı çünkü Afganistan'ın kontrol altına alınmaması durumunda ABD'de ve dünyanın başka yerlerinde daha fazla terör saldırısı olacağı iddia edilmiştir.

Bununla birlikte NATO güçlerine karşı direniş ve algılanan saldırganlık, ABD'nin iddia ettiği kolektif, ulusal öz savunmaya karşı çıkarak kendi içinde bireysel öz savunmaya eşit olabileceğinden, öz savunma meselesi Afgan halkının kendileri tarafından gündeme getirilebilir. Ayrıca, 11 Eylül'deki terörist saldırıların ABD'ye karşı saldırgan davranan tek bir devlet tarafından gerçekleştirilmediğine dikkat edilmelidir. Zira saldırılar, herhangi bir devletin hükümetiyle doğrudan bağlantısı olmayan bir terör örgütünün eylemleridir. Bu mantık, Afganistan tarafından daha sonra direniş hareketlerine katılan Afganların tepkisinin, 11 Eylül saldırılarının doğrudan Afganistan'a kadar izlenemeyeceğinden, ABD'nin önleyici bir saldırısına misilleme olarak yapıldığını savunmak için de kullanılabilir. Hatta devlet dışı bir aktörle savaşılan bir devletle ilgili olarak, ABD'nin El Kaide'yi ortadan kaldırmak için bir ülkeyi işgal etmesi gerekiyorsa, Suudi Arabistan'ın Afganistan'dan daha mantıklı bir seçim olacağı iddia edilebilir (Yeşiltaş, 2004). Bunun nedeni, yıllar boyunca birçok raporun El Kaide'nin Suudi bağışlarıyla kurulduğunu, finanse edildiğini ve eğitildiğini öne sürmesidir. Söz konusu iddia, bu gerçeğı dile getiren Wikileaks yazışmaları tarafından da teyit edilmektedir.

Uluslararası Hukuk akademisyeni Olivier Corten, “Taliban rejimine neredeyse oybirliğiyle siyasi muhalefet” olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, çeşitli uluslararası örgütler ve devletler tarafından Taliban'a karşı güçlü bir muhalefet olmasına rağmen, rejim değişikliğı tek başına bir ülkenin başka bir ülke tarafından işgaline izin vermek için yeterli bir neden değildir. Dolayısıyla, işgalci güçlerin müdahalesinin bu gerekçesi, uluslararası hukuka göre inandırıcı veya kabul edilebilir görülmemektedir (Buzan, 2008). Ayrıca Taliban, iktidara geldiklerinde “savaş ağalarını ve haydutluğu” ortadan kaldırmak için çalıştıkları için başlangıçta Afgan nüfusunun çoğunluğu tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu nedenle, bir süredir devam eden işgalden sonra alternatif bir anlatı ortaya çıkmıştır. Buna göre Afganistan'ın NATO güçleri tarafından işgali insani bir misyondur. Bu misyonun amacı, Afgan halkını özgürleştirmek ve ülkedeki Taliban kontrolünü ortadan kaldırarak onlara demokrasi getirmektir.

Şart'ın değinilmesi gereken bir diğere önemli kısmı, küresel barış ve güvenliğı sağlamak için tüm anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmesi gerektiğini belirten 2(3) maddesidir. Bu madde dikkate alındığında, ABD'nin Afganistan tarafından yerine getirilmesini istediğı hedeflere bu şekilde ulaşıp ulaşılamayacağını belirlemek için yeterince çaba gösterilmediğı görülmektedir (Kleveman, 2004). Eski Amerikan Başkanı

George W. Bush'un meseleyi ele alırken kullandığı tehditkâr üslup, şüpheli teröristleri teslim etmesi için Taliban'a yalnızca iki hafta vermiş olması da dahil olmak üzere bu maddenin bütünüyle göz ardı edildiğini göstermektedir.

Bir devletin devlet dışı bir aktöre karşı güç kullanması konusu, ayrıca incelenmesi gereken tartışmalı ve zorlayıcı bir alandır. Taliban, 11 Eylül saldırıları ve ardından Afganistan'ın işgali sırasında Afganistan'daki tek hükümet biçimi olsa da, El Kaide değildir. Dolayısıyla, devlet dışı bir aktörü ortadan kaldırmayı amaçlayan Afganistan'daki savaş, gereklilik ve orantılılık kapsamının dışında görülebilir. Bunun nedeni, El Kaide'nin Afganistan'da Taliban'ın sahip olduğu türden bir nüfuza ve kontrole sahip olmamasıdır, bu nedenle onları ortadan kaldırmak için ülkeyi işgal etmek, yasal bir bağlamda orantısız ve bu nedenle gayri meşru olarak görülebilir (Yinanç ve Taşdemir, 2002).

Burada dikkate alınması gereken bir diğer önemli konu da devlet egemenliği ilkesidir. Afganistan, öncelikle ABD'nin 11 Eylül saldırılarıyla bağlantılı terörist olarak kabul ettiği ve o sırada Afganistan'da yaşayan kişilerin ABD'ye teslim edilmemesi nedeniyle işgal edilmiştir. Ancak öyle görünüyor ki, ABD'nin hedeflerine ulaşmasının tek yolunun bir işgal olduğu sonucuna varmak yerine, bir anlaşmaya varmak için diyalog ve diplomasi izlenebilirdi. Bunun nedeni, uluslararası hukukun, savaş fiilini düşünmeden önce anlaşmazlıkları çözmek için başka yollara bakılması gerektiğini belirtmesidir. Bu, BM Şartı'nın 2(4) Maddesi tarafından teyid edilir: “Bütün Üyeler, uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı tehdit veya kuvvet kullanmaktan kaçınacaktır”. Ancak ABD hükümetinin, El Kaide'nin algılanan gelecekteki tehdidi nedeniyle daha fazla sivil can kaybını önlemek için hareket ettiğine inandığı gerçeğinden dolayı, bu tür hedefler Kosova'da olduğu gibi bölgesel veya siyasi değil, insani hedefler olarak görülebilir. Böylece insanları böyle bir operasyonun diğer herhangi bir çatışma biçiminden daha meşru olduğuna inanmaya yönlendirmektedir.

Bununla birlikte, George W Bush, Taliban'a terörist ajanları teslim etmesi için yalnızca iki hafta vermiş ve görünüşe göre başka hiçbir müzakere biçimi yapılmamıştır. Bu yüzden savaşı önlemek için yapılabilecek her şey ABD ve daha sonra işgal eden diğer devletler tarafından üstlenilmemiştir. ABD bu tür gruplarla çalışmak isteseydi, El Kaide'nin yayılması şu anda olduğundan daha iyi kontrol edilebilirdi. Ayrıca, Afgan nüfusunun çoğunluğunun desteklediği bir hareket olmasaydı, Afganistan'da huzursuzluğa

neden olabileceği başlıca nedenlerden biri olan Taliban'ın bu sözde teröristlerden vazgeçmek konusunda pek çok nedenden dolayı isteksiz olduğu söylenebilir (Gündüz, 2013). Afganistan'ın zaten kanlı ve yıkıcı bir iç savaştan muzdarip olduğu göz önüne alındığında, bu dikkate alınması gereken ciddi bir konudur. Odaklanılması gereken bir diğer konu da, bir devlet meşru müdafaa gerekçe olarak dayansa bile, savaşa girerken tek bir terör saldırısı temelinde savaş ilan etmenin gereklilik ve orantılılık ilkelerine aykırı olarak görülebileceği gerçeğidir.

ABD ve İngiltere, Afganistan'a karşı askeri hareketin meşru müdafaa ile ilgili 51. madde hükümlerine göre gerçekleştirildiği için, saldırının BM Sözleşmesi'nin 51. maddesi uyarınca haklı olduğunu iddia etmiştir. Bu, BM'nin yetkisi ve uluslararası bir barışı koruma organı olarak kapsamı hakkında soruları gündeme getirmektedir. Ülkeler, BM'nin onayı olmadan savaşa girme hakları olduğunu düşünüyorsa, o zaman böyle bir örgütün gerçekte ne meşruiyeti ve gücü vardır? Ayrıca, devletler herhangi bir tepkiyle karşılaşmadan bu kadar saldırgan bir şekilde hareket edebiliyorlarsa, yakın gelecekte bu kadar maliyetli ve zarar verici başka bir savaşın olmayacağı ne anlama gelmektedir?

Ancak şunu belirtmek gerekir: “Uluslararası hukuk, intikam veya ceza için güç kullanımından açıkça ayırt edilmelidir. Devletler de kişiler gibi kanunsuz olarak hareket etmemelidir. İkincisi, ceza hukukunda, yakın bir ölüm veya ciddi bedensel zarar tehdidi karşısında meşru müdafaa talep edilebilir. Ayrıca yanıt, tehdit anında olmalı ve bu tehdidi geri püskürtmek için makul olarak gerekli olanın ötesine itilmemelidir. Bu nedenle, genel olarak, bir saldırının gerçekleşmesinden birkaç hafta sonra fiziksel misilleme yapılmasını haklı çıkarmak için meşru müdafaa başvurulmayabilir.” (Özcan, 2013)

ABD hükümetinin 11 Eylül'den sonra ve işgalden hemen önceki retorığı, New York'taki terörist saldırılarla Afganistan'daki yakın eylem arasında doğrudan bir ilişki kurduğundan, bu kilit bir meseledir. Ayrıca, işgalin misilleme niteliğindeki doğasıyla ilgili olarak, uluslararası hukuk Profesörü Marjorie Cohn, “Afganistan'ın Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık tarafından bombalanması yasa dışıdır” demiştir. Uluslararası hukuk, bir devletin daha önceki bir eylem için misilleme gerekçesiyle savaşa girmesine izin vermez. Ayrıca, savaşa gitmek için bu kadar zayıf bir sebep, meşru gördükleri bir işgali haklı çıkarmak için sayısız başka ülke tarafından da kullanılabilir (Özcan, 2013).

11 Eylül'ün ardından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, saldırılara yanıt olarak, neyin uygun bir yanıt teşkil edeceğine ilişkin bilgileri içeren iki karar taslağı hazırlamıştır. Kabul edilen iki karar, her ikisi de 'terör eylemlerinin neden olduğu uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditleri' ele alan 1368 sayılı karar ve 1373 sayılı karardır. Bu iki kararın hiçbiri, saldırılar sonucunda Afganistan'da karada askeri harekâta izin vermemiş ve askeri harekâtı haklı çıkarmak için kullanılabilecek herhangi bir saldırgan dil içermemiştir. Bunların hiçbiri, Afganistan'daki herhangi bir askeri gücün ABD veya başka bir NATO üyesi tarafından onaylandığı anlamına gelmemektedir.

Afganistan'daki savaşın yasallığını değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken önemli bir gerçek, 11 Eylül saldırılarının tek seferlik, münferit bir olay olduğu ve ABD ve Amerikan sivillerine yönelik saldırıların devamının bir parçası olmadığı gerçeğidir. Bu noktayla ilgili olarak, 11 Eylül saldırılarına karşı böylesine agresif bir tepkiye gerçekten ihtiyaç var mıydı? Bir savaşın hukuken yapılabilmesi için yerine getirilmesi gereken kriter BM Güvenlik Konseyi yetkisi olduğundan, bu savaşın uluslararası hukuka göre yasal olmadığı tartışılmaz bir şekilde ileri sürülebilir. Zira ABD, Birleşik Krallık veya herhangi bir NATO üyesine böyle bir yetki verilmemiştir (Özcan, 2013).

Ek olarak, ABD'nin BM Şartı'nın meşru müdafaa ile ilgili 51. maddesine, yani 11 Eylül terör saldırılarından sonra Afganistan'a karşı güç kullanma hakkına sahip olduğuna ilişkin iddiası da asılsızdır. Önleyici meşru müdafaa veya misilleme amaçlı meşru müdafaa kavramlarının uluslararası hukukta hiçbir temeli yoktur. ABD'nin işgali meşrulaştırma gerekçesinin iki büyük tartışma konusu vardır. Bunlardan birincisi, saldırmak istediği ülkenin El Kaide'nin ana üssü olmadığı ve ikincisi, ABD'nin bir örgütle savaşmaya çalışan egemen bir devlet olduğudur. Dolayısıyla ABD'nin düşünce sürecine göre takip edilmesi gereken ülke Suudi Arabistan'dır. Daha önce belirtildiği gibi bunun nedeni, Suudi Arabistan'ın El Kaide'yi finanse etmesi ve onun sınırları içinde herhangi bir zorluk yaşamadan faaliyet göstermesine izin vermesidir. Ayrıca, 11 Eylül teröristlerinin hiçbiri Afgan uyruklu olmadığı, hatta bazılarının Suudi uyruklu olduğu için, Afganistan'ın 9/11 ile doğrudan bir bağlantısı yoktur.

Dolayısıyla ABD ve NATO'nun 11 Eylül Saldırıları sonrasında gerçekleştirdiği Afganistan temelli faaliyetler oldukça tartışmalı olmakla birlikte birlikte diğer devletlerle ilişkileri doğrudan etkilemiş ve NATO'ya bakışı büyük ölçüde değiştirmeye başlamıştır.

Türkiye ve NATO ilişkilerini mercek altına alırken de bu durumun göz önüne alınması önemli olacaktır.

4. TÜRKİYE VE NATO İLİŞKİLERİ

2.1. Tarihsel Perspektif

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin liderleri, Türkiye'yi açık bir şekilde Batılı devletler ittifakına bağlamaya çalışmış ve diğer nedenlerin yanı sıra demokrasiye, hukukun üstünlüğüne ve temel özgürlüklere uyumu ülkenin acil durum güvenliği ile ilişkilendirerek ana hedef olarak ilan etmişlerdir. Amaç, Türkiye'nin bölgedeki Sovyet gücüne karşı potansiyel bir denge olarak statüsünü iyileştirmektir ve bu girişim ABD tarafından desteklenmiştir. Bu kapsamda Türkiye, Avrupa Kurtarma Programı'nın (Marshall Planı) ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (OECD'nin selefi) bir parçası olurken, ABD de 1959'da ilk başvurduğunda Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak üyeliğini desteklemiştir.

Türkiye'nin Batı ittifakı ile bağlarında umut verici bir başlangıç yapmasına rağmen NATO'daki yeri, tarihinin belirli dönemlerinde belirsiz olmuştur. Bunun başlıca nedeni, Türkiye'nin NATO müttefiki Yunanistan ile ilişkileri ve Kıbrıs meselesidir. Örneğin Başkan Johnson'ın 1964 tarihli mektubu, Yunan-Türk ikilemi nedeniyle ilişkilerin belki de en dip noktasına işaret etmiştir. ABD Başkanı mektubunda, Türkiye Başbakanı'nı Kıbrıs'ta askeri operasyonlara girişmemesi konusunda uyarılmış ve Sovyetler Birliği'nin çatışmadan faydalanması durumunda NATO'nun Türkiye'yi koruyamayacağı konusunda uyarılmıştır. Nitekim 1974'te Türkiye adanın kuzeyine girmiş ve ABD 1978'e kadar "Türkiye'nin silahlı kuvvetlerine büyük zarar" vererek silah ambargosu uygulamıştır.

Yine de Soğuk Savaş sırasında, birçok faktör Türkiye'yi Batı ittifakına entegre etmiştir. Ülkenin dış ve savunma politikalarına hakim olan dönemin Batı yanlısı Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, Türkiye'nin NATO üyeliğini Batı kampının çekirdek bir üyesi olarak tanımlama ve statüsünü sağlama fırsatı olarak görmüştür. NATO üyeliği ile sağlanacak İttifak aynı zamanda Türkiye'yi Varşova Paktı'na karşı savunmuştur ve Türkiye'nin Sovyet maceracılığını caydırma çabalarından yararlanmıştır. Türkiye ile

ittifak üyesi Yunanistan arasında Kıbrıs, Ege ve diğer konularda dönem dönem yaşanan çatışmalar, aslında NATO'nun Atina ve Ankara arasındaki farklılıkları yumuşatma konusundaki ek planını uygulamasına da fırsat sağlamıştır. Orta Asya üzerindeki sıkı Sovyet kontrolü, siyasi istikrarı sağlasa da, Türkiye'nin bölge ile temaslarını ciddi şekilde sınırlamıştır. Soğuk Savaş'ın son on yılında ise, bu Soğuk Savaş sütunlarının çöküşüne şahitlik edilmiştir (Akman, 2019). Etnik lobiler, iş dernekleri, etkili sivil politikacılar, yeniden dirilen bir dini kuruluş ve genel kamuoyu dahil olmak üzere bir dizi toplumsal aktör, artık Türkiye'nin karar alma mekanizması üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaya başlamıştır. Bu gruplar, Türkiye'nin dış ve savunma politikasının hassas alanlarında bile statükodan büyük ayrılmalar için baskı yapmışlardır. Zira, Sovyetler Birliği çöküşü apaçık görülmekteyken NATO ülkeleri artık Moskova ile olası bir askeri çatışma konusundaki endişelerden sıyrılmışlardır. Avrupa Birliği üyeliğinin ortaya çıkışıyla üyeler örgütsel reform, ekonomik yeniden yapılanma ve yeni üyelerin entegrasyonu ile meşgul hale gelmiştir (Ulutaş ve ark., 2017). Bununla birlikte AB üyeliğini hedefleyen ve Soğuk Savaş yılları içerisinde zamanla çok yönlü dış politikaya geçiş yapan Türkiye de NATO faaliyetlerinden bağımsız yeni siyasi ve ekonomik partnerler edinme çabasına girişmişlerdir. Dolayısıyla hem kamuoyu ve diğer hükümet dışı grupların baskıları hem de Erdoğan hükümetinin iktidara gelişiyle değişen dış politika anlayışları Türkiye'nin NATO ile ilişkilerindeki bağın yavaş yavaş gevşemesine sebep olmuştur. Ancak, NATO'dan farklı bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği geliştirme çabaları, AB'nin karar alma mekanizması üzerindeki sınırlı etkisi nedeniyle Türkiye için zorluklar ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak, birçok Avrupalının, Türkiye'nin uzun süredir tartışılan AB'ye girişini tamamlama konusundaki isteksizliğinin devam ettiğini görmektedir (Ulutaş ve ark., 2017). Ekim 2005'te resmen başlayan katılım müzakerelerini, Türkiye başarıyla tamamlasa bile tam üyelikle sonuçlanmayabilecek on yıllık bir süreç olarak ortaya çıkmıştır.

Bu süreçte, bir yandan da Irak'taki savaş sırasında yaşanan askeri meseleler Türk-Amerikan güvenlik bağlarını önemli ölçüde zayıflatmıştır. Zira Irak Operasyonu noktasında Türkiye topraklarının bir geçiş noktası olarak kullanılmasını öngören tezkere TBMM'de reddedilmiştir. Bu dönemde Türk kamuoyunda Amerikan müttefikliğinin Soğuk Savaş döneminde başlayan sorgulamaları daha da artış göstermiştir. Öte yandan, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Orta Asya'da bir güç boşluğu değilse de en azından aşırı derecede akışkan bir jeopolitik ortam doğmuştur. Bu akışkan jeopolitik ortamda

Türkiye’de yeni ittifak arayışları ve çok yönlü politikalarını bu bölgeye çevirmiştir (Ekşi, 2018).

2.2. Farklı Parametreler Zemininde 11 Eylül Sonrası İlişkiler

11 Eylül Saldırıları ve ardından gelen Afganistan Operasyonu sonrası NATO ve ABD müttefikliği birçok ülkede olduğu gibi Türkiye ve Türk kamuoyunda da daha derinden tartışılmaya başlanmıştır. Öyle ki bu durum yıllarca NATO faaliyetlerine “gözü kapalı” onay verme alışkanlıklarını bitirmiştir. Bu başlık altında da farklı parametreler eşliğinde Türkiye ve NATO ilişkilerinin çıkar odaklı ve neorealist açıdan inşası incelenecektir. Tabii ki bu inşa yapılırken Rusya faktörü detaylı bir şekilde incelenecektir.

2.2.1. Suriye İç Savaşı

Günümüz Ortadoğu kaynaklı birçok gündem maddesinin kaynağına bakıldığında ulaşılan şey, 2010 yılında Tunus’ta bir seyyar satıcı gencin kendini yakarak başlattığı Yasemin Devrimi olarak adlandırılan protestolar zinciridir. Öyle ki bu protestolar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar dışında tüm Arap Devletlerinde büyük ve küçük çaplı hükümet protestolarına dönüşmüştür. Demokrasi-Özgürlük-Ekmek sloganları ile başlayan Arap ülkelerindeki otoriter liderlerin görevden çekilmesini ve İslami bir demokrasiyi talep eden yüzbinlerce insanın gerçekleştirdiği bu protestolar, Arap Baharı olarak nitelendirilmiştir. Her ne kadar bu adlandırma son derece tartışmalı olsa da yarattığı etki bir hayli büyüktür (Ekşi, 2018). Şüphesiz ki bu yıkıcı etkinin en fazla hissedildiği nokta, Suriye olmuştur. Suriye 15 Mart 2011’de Suriye’nin Dera kentinde başlayan olaylar kısa sürede tüm Suriye’ye yayılmış, Suriye nüfusunun dini ve etnik anlamda son derece çeşitli olması sebebiyle çok farklı zeminlere çekilmiştir. Dolayısıyla oluşan atmosferde muhalif grupların yanında birçok terör örgütü de bölgede varlık göstermiş, yine çok sayıda ülkenin gerek askeri gerekse ekonomik gücüyle bölgeye dahil olmasına sebep olmuştur. Suriye yeni dünya düzeninde adeta ülkelerin birbiriyle vekalet savaşları yaptığı ve diplomatik oyunlar kurduğu bir satranç tahtasına dönüşmüştür.

Türkiye ve NATO ilişkilerinin Suriye zemininde incelemesi yapıldığında ise ilk göze çarpan şey, her iki tarafın da Esad’ın meşru olmadığı noktasındaki açıklamalarıdır. Ancak sahadaki uygulamalara bakıldığında Türkiye doğrudan NATO ile birlikte hareket etmemektedir. Zira NATO’nun resmi bir programı bulunmasa da ABD başta olmak üzere birçok NATO ülkesi PKK Terör Örgütü’nün Suriye kolu olan YPG-PYD’yi güçlü bir

şekilde desteklemekte ve teçhizat takviyesi sağlamaktadır. Türkiye ise buna karşı kararlı bir duruş sergilemekte ve bağımsız askeri operasyonlarını yürütmektedir (Ekşi, 2018). Ancak asıl dikkat çekici olan Türkiye'nin bu bölgede Rusya ile yaptığı iş birliğidir. Zira Suriye konusunda tamamen zıt kutuplarda bulunan iki ülkenin bu birlikteliği derin bir gerilime dayanmaktadır. 2015 yılındaki Uçak Krizi ardından başlayan bu gerilimli süreç, Rusya ve Türkiye'nin farklı tarafları desteklemesi nedeniyle bir anlamda bu noktaya gelmiştir. Kısaca bu sürece baktığımızda 2011 Arap Baharı'nın dalga dalga Ortadoğu'yu etkilemesiyle başlayan Suriye İç Savaşı, giderek Rusya ve Türkiye'nin de dahil olduğu bir boyuta taşınmıştır. Türkiye'nin dahil olmasındaki en temel neden, kuşkusuz mülteci krizinin ortaya çıkması ve sınır ihlallerinin yaşanarak ülkeye giren terörist grupların varlığıdır (Işık, 2019). Nitekim bu savaştan etkilenen 4 milyonu aşkın sığınmacı Türkiye'ye göç ederek bir anlamda Suriye İç Savaşı'na müdahil olma zorunluluğu altına girmiştir. Bu durumun uluslararası bir sorun haline gelmesiyle birlikte çeşitli adımlar atılmak istenmiş ve özellikle Rusya ve Türkiye'nin arasındaki gerilimi azaltacak görüşmeler başlamıştır. Diğer bir taraftan ise Türkiye, sınır güvenliğini sağlamak için operasyon düzenlemekteydi. Ekim 2017'de İdlib bölgesine yapılan operasyonun amacı, bölgedeki gerginliği azaltarak görüşmelere daha barışçıl bir zemin hazırlamaktı. İlk görüşmeler Viyana'da başlamış, ardından Cenevre'de devam ederek ilerleme kaydedilmiştir. 2017 yılındaki Astana'da Rusya, Türkiye ve İran'ın bir araya gelmesiyle 14 maddelik bir mutabakat imzalanmış ancak bu kalıcı bir barışı sağlamamıştır (Oran, 2020). Hemen akabinde Kasım 2017'de yapılan Soçi Zirvesi ile yeni bir adım atılmıştır. Doğrudan Rusya tarafının düzenlediği bu zirvede Türkiye bazı söylemsel değişikliklere gitmiştir. Buna göre mevcut Şam yönetimini üstü kapalı bir şekilde onaylamıştır ancak tam anlamıyla desteklememiştir. Dolayısıyla Rusya'nın bölgedeki varlığı Türkiye tarafından kabul edilebilir hale gelmiştir.

Görüşmelerin sonuç vermemesi ve artan YPG-PYD, IŞİD saldırıları üzerine 20 Ocak 2018'de yapılan Zeytin Dalı Harekâtı ile Hatay, Kilis ve Gaziantep bölgelerinin sınır güvenliğinin sağlanması için operasyona başlanmıştır. Bu harekât sonucunda birçok terörist ele geçirilerek bölge güvenliği sağlanmıştır. Ancak Türkiye'nin Suriye'deki etkinliğinin artması Rusya'nın tekrardan Türkiye ile masaya oturmasını sağlamıştır (Işık, 2019). Türkiye'nin Rusya olan ilişkisini belirleyici konumda olan Suriye İç Savaşı'nın seyri bir başka görüşmeler silsilesiyle daha değiştirilmeye çalışılmıştır. 2018 ve 2019 yıllarında yapılan Soçi Mutabakatları yeni bir düzen oluşturma fikriyle ortaya çıkmış ve

bölgede yaşanan Özgür Suriye Ordusu ve Şam yönetimi arasındaki çatışmayı azaltmaya çalışmıştır. 2018’de yapılan Soçi Mutabakatı’nda yapılması beklenen Suriye operasyonu öncesi İdlib’deki durumu dengeleyici bir unsur yaratma çabasına girilmiştir. Hemen ertesi yıl Türkiye’nin Barış Pınarı Harekâtı, ABD destekli Suriye Demokratik Güçleri’ni sınır bölgesinden uzaklaştırmak için yapılmıştır. Bu harekât sonrası yapılan diğer Soçi Mutabakatı Tel Rıfat ve Menbiç’ten Suriye Demokratik Güçleri’nin bulunduğu sınıra kadar 30 kilometrelik bir güvenli bölge oluşturulması amacıyla iki ülkenin bir araya gelmesini sağlamıştır (Oran, 2020). Bölgenin güvenliğini sağlayacak devletler olarak Türkiye ve Rusya aralarındaki bu anlaşmayla birlikte daha sakin bir denge içerisine gelmişlerdir. Rusya’nın bölgede etkin olma isteği ve Türkiye’nin sınırını güvence altına alma zorunluluğu iki ülkenin 2015’te bozulan ilişkilerinin çeşitli görüşmeler aracılığıyla tekrardan kurulması şeklinde ilerlemiştir (Keser ve Ömer, 2016).

Türkiye açısından bakıldığında Suriye ile ilişkiler oldukça sıkı bir dönemden oldukça sıkıntılı bir sürece evrilmiştir. Beşar Esad’ın Babası Hafız Esed’in baskıcı politikasını devam ettirmemesi Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmış ve sonrasında iki ülke arasındaki sınırların ticari anlamda kaldırılmasına kadar sıkı bir işbirliğine dönüşse de Suriye İç savaşı ile başlayan süreçte Esad’ın uzlaşmaz tavrı ve Esad muhalifi askeri grupların -Suriye Ordusundan kaçan muhalif albay ve generallerin- İstanbul’da toplanması ve örgütlenmesi iki ülke arasındaki ilişkileri germiştir. Ek olarak Suriye’nin kuzeyinin Türkiye’nin terör örgütü olarak gördüğü YPG eline bırakılması ve bir Türk jetinin Suriye ordusu tarafından vurulması ilişkileri düşmanlık seviyesine getirmiştir (Keser ve Ömer, 2016).

Kabul edilmelidir ki Türkiye’nin en uzun sınır komşusu olan Suriye’de, sınır boyunca terör örgütü olarak tanıdığı YPG’nin bulunması başta olmak üzere Türkmen soydaşların varlığı, Türk illerine çatışma bölgelerinden atılan füze ve top mermileri, güvenliğinin yeterince sağlanamaması ve yaşanan insan trajedileri gibi nedenlerden ötürü Türkiye’nin Suriye sahasında aktif olarak bulunması gerekir. Keza bakıldığında da ülkedeki ılımlı muhalif örgütlerin -Daha sonraki adıyla Suriye Milli Ordusu olan Özgür Suriye Ordusu- garantörü olarak görünen Türkiye’nin kendi askeri gücü de bu müdahilliği kolaylaştırmaktadır (Oran, 2020). Ayrıca Türkiye’nin sınır ülkesi olmasından ötürü yaşadığı sorunlar -sınır ihlalleri, saldırılar, mülteci sorunları- uluslararası hukuka göre de Türkiye’nin elini güçlendirmektedir. Bununla beraber dış politikada son çare

olarak kullanılan askeri araçlara başvurması Türkiye açısından kaçınılmaz olmuştur. Askeri varlığın gösterilmesi, fikri anlamda sahada ve masada Türkiye'nin karşısında bulunan Rusya'nın Türkiye ile başta ekonomi alanında olmak üzere yürüttüğü iş birliğini sağlamaya iten güçlü nedenleri ortaya koyarken, Türkiye'nin bu avantajlarına bakmak gerekir.

Görülmektedir ki Türkiye, NATO'ya rağmen kendi çıkarlarını ve bölgedeki güç dengesini gözeterek NATO'nun "potansiyel düşmanı" olan bir ülkeyle derin bir diplomasi yürütmekte ve aktif uygulamalara girişmektedir. Tabii ki de bu sadece Türkiye açısından avantaj arz etmemektedir. Zira Suriye İç Savaşı'ndan önce Suriye ile ortalama ilişkiler yürüten Rusya'nın Suriye bölgesinde önemli bir aktör olmasındaki nedenler Beşar Esad ve Rusya çıkarlarının karşılıklı olarak varlık bulmasında saklıdır. Zira bakıldığında ABD öncülüğünde Batılı devletlerin oluşturduğu Koalisyon Gücü'nün IŞİD ile mücadele doğrultusunda Suriye'deki noktaları hedef alması ve yine aynı devletlerin Esad'ın görevi bırakmasına yönelik çağrılar yapması, Beşar Esad'ı Rusya'ya yakınlaştırmıştır (Öztop, 2016). Putin'in iktidara gelişiyle yeniden küresel arenada etkisini en üst noktaya çıkaran Rusya ise, Suriye Devlet Başkanı Esad'ın daveti ile askeri unsurlarını Suriye'ye yerleştirmiş ve yıkılmak üzere olan Esad lehine iç savaşı sürdürmüştür. Zira Suriye'de geline durumda Esad'ın gücünden çok Rusya'nın gücü konuşulmaktadır. Batının Suriye üzerinde etki oluşturup Ortadoğu'da önemli bir merkezde hakimiyet kurması Rusya'nın küresel gücü açısından olumlu olmayacağından, Rusya'nın bölgede rol üstlenmek istemesi de doğal karşılanması gereken bir durumdur. Aynı şekilde Rus geleneksel dış politikasında görülen ve Doğu Akdeniz'e önemli bir konum atfeden anlayıştan hareketle, günümüz Rus askeri üslerinin Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Lazkiye ve Hama'da bulunması Rusya açısından iç savaş sürecinin avantajlarını gözler önüne sermektedir.

2.2.2. Libya İç Savaşı

2010 yılında Tunus'ta başlayan protesto gösterilerinin Mısır'ın ardından sıçradığı ülke ise Libya olmuştur. 30 yılı geçkin bir süre Libya üzerinde otoriter bir yönetim kuran Muammer Kaddafi'nin devrilmesine yol açan protestolar sonrasında başlayan iktidar mücadelesi iç savaşa dönüşmüştür. Günümüze gelen noktada Suriye'deki iç savaşın kaderini değiştiren Rusya örneği, Libya'daki iç savaşın kaderini değiştiren Türkiye örneğiyle örtüşmektedir. Zira Birleşmiş Milletler tarafından tanınan Trablus

Hükümeti'nin 2019 sonlarına kadar Trablus'u dahi kaybetmek üzereyken Türkiye'nin verdiği askeri danışmanlık ve teçhizat desteği ile Libya nüfusunun %82'sini içine alan bir alanda yeniden hakimiyet kurmasını sağlamıştır. Öyle ki bu durum karşısında Bingazi Hükümeti'ne verilen uluslararası destek -Fransa, BAE- oldukça zayıflamış ve Türkiye'ye karşı cihat ilan eden General Hafter adeta süreç dışına itilmiştir. Suriye iç savaşında olduğu gibi Rusya ve Türkiye bu savaşta da farklı tarafları desteklemekteydi (Bayat, 2018).

Gelinen süreçte kabul edilmelidir ki, Libya'daki en güçlü aktör Türkiye'dir. Özellikle bu gücün iç savaşta büyük harcamalar yapan Fransa tekeline alınması da Türkiye açısından diplomatik ve askeri bir zafer sayılabilir. Bu doğrultuda denebilir ki Libya, Suriye kadar olmasa da ülkelerin vekalet savaşları yürüttüğü bir sahadır. Türkiye'nin konumu ise gerek Ulusal Mutabakat Hükümeti ile olan yakın ilişkileri gerekse ülkedeki askeri unsurları ile oldukça kalıcıdır. Türkiye'nin Libya açısından milli çıkarlarına hizmet eden parametre ise Ulusal Mutabakat Hükümeti ile 2019 yılında imzaladığı Denizcilik Antlaşmasıdır (Oran, 2020). Yunanistan ve Mısır arasında gerçekleşen deniz sınırlarını belirlemeye yönelik anlaşmayı fiilen ortadan kaldırmaya yönelik bir metin olan söz konusu anlaşma ile aynı zamanda İsrail'in Afrodit sahasından çıkardığı gazı Avrupa ülkelerine ulaştırma amacıyla projelendirdiği EastMed boru hattının da yolu kesilmiştir. Bunun yanında Kuzey Afrika bölgesi düşünüldüğünde önemli bir merkez olan Libya'daki gücün pekiştirilmesi Afrika ticareti için de büyük önem arz etmektedir.

NATO ise Kaddafi rejiminin ortadan kalmasından yıllar sonra artık eski gücünü Libya topraklarında bulamamaktadır. Zira Fransa'nın farklı bir duruş sergilemesi zaten NATO içinde de bir konsensusun olmadığını göstermektedir. Türkiye ise güçlü konumunu Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Batı veya NATO'nun bir temsilcisi olarak değil, milli çıkar odaklı bir anlayışla sürdürmektedir (Oran, 2020).

2.2.3. Doğu Akdeniz

Tarih boyunca hareketli bir merkez olmasına rağmen son yıllarda çok daha fazla çekici hale gelen Doğu Akdeniz'in bu denli fazla sayıda gücü etrafına toplamasının nedeni, içinde barındırdığı bilinen hidrokarbon yataklarıdır.

Yunanistan başta olmak üzere Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin ve Mısır, İsrail gibi devletlerin ortak hareket ederek yürüttükleri politikalarda Türkiye'yi dışlayan bir süreci takip etmeleri Türkiye'nin dikkatini daha fazla bölgeye vermesine sebep olmuştur. Geç olsa da Türkiye'nin en uzun kıyı şeridi ve güçlü donanmasıyla meseleye dahil olması kısa sürede bölgedeki dengelerin Türkiye lehine geçmesini sağlamıştır. Gelinek noktada büyük devletlerin Türkiye aleyhtarı açıklamalarının dozunu azaltmaları, İsrail ve Mısır'ın Türkiye'yi dışarda bırakan politikayı terk etmeye başladıklarını gösteren açıklamalara yönelmesi bu durumun en büyük kanıtıdır (Bayat, 2018). Türkiye'nin KKTC'nin garantör devleti olarak başlattığı süreçte kendi sondaj gemileriyle havza üzerinde yaptığı çalışmalar, günümüzde meselenin Türkiye'nin öne çıktığı bir yöne doğru evrilmesini sağlamıştır. Türkiye'nin Kıbrıs sorunu başta olmak üzere, bölgedeki anlaşmazlık ve çatışmaların çözümü olarak katalizör devlet rolü üstlenmesi gerektiği yönündeki kanı güçlendi.

Bir enerji devi olarak Rusya'nın ve onun karşıtı olan NATO'nun, Doğu Akdeniz meselesinde de diğer devletlerin politikaları irdelendiğinde görece zayıf kaldığı anlaşılmaktadır. Ancak bilinmelidir ki, yapısal anlamda Rusya'nın eli Lazkiye'deki deniz üssüyle güçlü hale gelmektedir. Zira Rusya'nın Suriye iç savaşına dahil olmasını sağlayan şey Beşar Esad'ın daveti olduğundan, benzer bir davetin Doğu Akdeniz'deki "Suriye varlıklarına" sahip çıkmak doğrultusunda gelebileceği de muhtemeldir. Bu durum mevcut durumda gözlemci gibi davranan Rusya'yı bölgede bir anda ana aktör yapacaktır.

Bu bölge nezdinde de bakıldığında Rusya veya NATO'nun, Türkiye ile ilişkilerinin birbirlerini "görmeme" üzerine olduğu anlaşılmaktadır. Zira Libya'dakine benzer bir şekilde taraflar birbirlerine karşı açıklama yapmaktan kaçınmakta ve Doğu Akdeniz zemininde birbirlerini zikreden politikalardan uzak durmaktadırlar.

2.2.4. NATO'ya Rağmen Türk ve Rus İşbirlikleri

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin iyileşmesini sağlayan birkaç önemli gelişme olmuştur. Bu gelişmeler bizatihi Rusya için Türkiye'nin batı çıkarları haricinde kendi çıkarları peşinde koşan bağımsız bir ülke olduğu anlamını ortaya çıkartmıştır. Özellikle 1 Mart Tezkeresinin reddi bu durumun birincil örneğidir. Çünkü Türkiye'nin bu tezkereyi reddetmesi demek, ABD çıkarlarının doğrultusunda politika izlemeyeceği anlamını doğurmaktaydı. Bu tezkerenin reddedilmesi ABD'nin Türkiye topraklarını kullanarak Irak'a herhangi bir müdahalede bulunmasını engellemiştir. Dolayısıyla

parlamentoda bir bütünlük sağlanamadı ve karar geçmedi. Rusya gözünden bu durum Türkiye'yi daha önemli, güçlü ve uluslararası alanda bağımsız bir devlet statüsüne yükseltmiştir.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkileri iyileştiren diğer bir olay ise, 2008 yılında yaşanan Rusya- Gürcistan Savaşı olmuştur. Bu silahlı çatışmalar uluslararası alanda büyük gerilim ortaya çıkarmıştır. Rus askerleri Gürcistan topraklarını bombalayarak işgal etmiştir. Rusya bu süreçte yalnızca toprakları işgal etmekle ve bombalamakla kalmayıp bölgede bulunan sivil halka da zarar vermiştir. Yerleşim yerlerinde tahribat yaratmıştır (Oran, 2020).

Rusya'nın bölgede getirdiği tahribata karşılık birçok dünya devleti meclisleri tatil döneminden olmasına rağmen Rusya'yı kınayan demeçler yayınlamıştır. Rusya'ya yönelik politikalarını olumsuz yönde geliştirmelerine sebep olmuştur. Bu süreçte Rusya ve Türkiye'yi yakınlaştıran unsur, Rusya'ya karşı yaptırımların uygulandığı bir dönemde Türkiye'nin hiçbir şekilde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin dışına çıkmadan hareket etmiş olmasıdır. Ayrıca, Türkiye yapıcı bir tavır sergilemiştir. Rusya bu dönemde gördüğü destekten memnun kalmıştır.

Rusya'nın çatışma çıkardığı bölgede Türkiye'nin amacı, çatışmanın Karadeniz sınırlarında durdurulmasına yönelik adımlar atmaktır. Türkiye, Rusya krizinin uluslararası alana birincil derecede etki edecek bir sorun olmasını engellemek istemiştir. Bu durumun çevre ülkeler arasında ele alınması gereken bir konu olduğuna inanmıştır. Bir NATO üyesi olarak, Rusya'nın bölgede yıkıcı politikalar izlemesine karşılık, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin dışına çıkmadan hareket etmiştir.

Türkiye bu süreçte ABD'ye ait olan askeri donanmasının Karadeniz'e geçişine müsaade etmeyerek, Rusya'ya karşı ılımlı politika izlediğini belli etmiştir. Bu politikaların Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin bağlayıcı maddeleri aracılığıyla gerçekleştirebilmiştir. Bu dönem Rusya'ya karşı uygulanan barışçıl politikalar dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından şu şekilde ifade edilmiştir; “ABD bizim müttefikimiz, Rusya ise önemli bir komşumuzdur. Rusya bizim aynı zamanda bir numaralı ticaret ortağımızdır. Enerji ihtiyacımızın üçte ikisini Rusya üzerinden sağlamaktayız. Biz kendi ulusal çıkarlarımız doğrultusunda hareket ediyoruz. Rusya'yı göz ardı edemeyiz.”

Yaşanılan süreç içerisinde Kafkasya İstikrar ve İş birliği Platformu önemli rol oynamıştır. Gerek Türkiye gerekse de Rusya açısından bölgesel güvenliğin sağlanabilmesi için önemli çalışmalar yürütülebilmesini sağlamış bir platformdur. Sorunların derinleşmeden çözülmesi uluslararası ilişkiler açısından önem teşkil etmektedir. Bu noktada uluslararası örgütler gibi uluslararası alanda faaliyet gösteren aktörler de önem teşkil etmektedir. Her iki devlet açısından da sorunların küresel boyut kazanmadan çözülmesi amacıyla, barışın sağlanması ve sürdürülmesi için Kafkasya İstikrar ve İş birliği Platformu önemli bir aktör olmuştur. Ayrıca bu platform, her iki ülke tarafları için desteklenmesi ve devamlılığının sağlanması gereken bir platformdur.

Rusya'nın Gürcistan'da gösterdiği faaliyetler neticesinde Türkiye ve Rusya, ABD tarafından istenmeyen bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Bu gelişmeler neticesinde ABD, NATO güçlerinin Karadeniz'e yayılmasını istemiştir ve bu durum Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin iyileşmesini sağlamıştır. Çünkü her iki ülkede bu durumun gerçekleşmesini istememektedir. Uluslararası alanda dünya devletlerinin güçlerini Karadeniz'e yoğunlaştırması her iki ülke içinde olumsuz neticeler doğuracağı için istenmemektedir. Çünkü her iki ülkede bölgesel sorunların bölgesel devletler tarafından ele alınması gerektiğini dile getirmişlerdir. Karadeniz konusunda Türkiye ve Rusya aynı safta aynı fikri konuşmuşlardır. Bu sebeplerden dolayı, Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü (KEİÖ) uluslararası alanda daha etkili bir örgüt haline getirilmek istenmiştir. Böylece sorunlar bölgesel güçler tarafından daha hızlı ve etkili bir şekilde çözülebilir hale gelecektir. Türkiye ve Rusya, Karadeniz'de ortak hareket etmekteydi. Bunun bir diğer göstergesi Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu'na (BLACKSEAFOR) üye olmalarıdır. Ayrıca bu iki topluluk da Türkiye tarafından oluşturulmuştur. Türkiye için çok önemli olan Karadeniz, aynı şekilde Rusya içinde çok önemlidir. O nedenle her iki devlet için de önemli birleştirici bölge olmuştur. Bölgede her iki ülkenin de çıkarlarının paralellik göstermesi iki ülkenin paralel politikalar izlemesine sebep olmuştur. O nedenle Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin iyileşmesini sağlayan en önemli bölgelerden olmuştur.

Türkiye ve Rusya'yı birbirine yakınlaştıran farklı olaylar da yaşanmıştır. Türkiye ilk nükleer santral projesi en büyük desteği bir Rus firmasından bulmuştur. Ayrıca yakınlaşmalarını sağlayan diğer alan, savunma sanayisi olmuştur. Türkiye NATO üyesi olduğu için askeri olarak iş birliği sağlama noktasında kısıtlamalar yaşamış olsalar da bu

alanda teknik açıdan iş birliği sağlamışlardır. Ayrıca bu yakınlaştırıcı politikalar haricinde Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkileri iyileştiren diğer unsur, kültürel açıdan olmuştur. Her iki ülke vatandaşlarının evlilikleri, Türkiye'nin turizm açısından Ruslar için cazibeli olması, Türk dizilerinin Rusya'ya ihraç edilmesi gibi olumlu gelişmeler de iki ülke halkını birbirine yakınlaştırmıştır.

.

TARTIŞMA: NATO GÜNCEL SORUNLARI

Türkiye'nin Batı ittifakı ile bağlarında umut verici bir başlangıç yapmasına rağmen, NATO'daki yeri, tarihinin belirli dönemlerinde tedirgin olmuştur. Birincil neden, Türkiye'nin NATO müttefiki Yunanistan ile ilişkileri ve Yunanistan ile Kıbrıs konusundaki anlaşmazlığıydı. Başkan Johnson'ın 1964 tarihli mektubu, Yunan-Türk ikilemi nedeniyle ilişkilerin belki de en dip noktasına işaret ediyordu. ABD Başkanı . mektubunda, Türkiye Başbakanı'nı Kıbrıs'ta askeri operasyonlara girişmemesi ve Sovyetler Birliği'nin çatışmadan faydalanması durumunda NATO'nun Türkiye'yi koruyamayacağı konusunda uyarmıştır. Nitekim 1974'te Türkiye adanın kuzeyine girmiş ve ABD 1978'e kadar 'Türkiye'nin silahlı kuvvetlerine zarar vererek silah ambargosu uygulamıştır.

Ancak özellikle vurgulanmalıdır ki Türkiye, 1952'de ittifaka katıldığından bu yana, ittifakın çıkarlarının kararlı bir şekilde gerçekleşmesine katkıda bulunan etkin bir NATO üyesi olmuştur. Hem NATO hem de Türkiye bu iş birliğinden fayda sağlıyor. Son yıllarda Türkiye ile bazı NATO müttefikleri arasında artan gerilime tanık olunmasına rağmen, bu durum Türkiye ile NATO arasında bir kriz olarak okunmamalıdır. Türkiye'nin üyeliği, Türkiye'nin NATO içindeki her bir müttefikle olan ikili ilişkilerinin toplamının ötesinde bir şeydir.

Son yıllarda uluslararası siyasetin değişen dinamikleri ittifak içinde bazı ciddi çatlaklar yaratmış gibi görünse de, NATO'nun ortaya çıkan küresel gerçeklere, özellikle de batılı olmayan güçlerin yükselişine ve yeni güçlerin ortaya çıkmasına ilişkin adaptasyonun hızla oluştuğu konusunda bir fikir birliği oluşmaktadır. Tehdit biçimleri, transatlantik uçurumun küçülmesine yardımcı olabilir ve kurallara dayalı liberal uluslararası düzenin direncine katkıda bulunabilir.

Yeni dünya düzenine bakıldığında ise Türkiye açısından Amerika'nın tek kutuplu dönemi sona ermiştir. Batı'dan Doğu'ya büyük bir ekonomik güç transferi ve ABD ile Avrupa'nın göreceli egemenliğinde azalma bulunmaktadır. ABD'nin uzun bir süre en büyük

askeri güç olarak kalması muhtemeldir. Ancak ABD'nin 2001'de Afganistan'ı, 2003'te Irak'ı ve 2011'de NATO öncülüğünde Libya'ya askeri müdahalesi, üstün askeri gücün otomatik olarak tek kutuplu istikrar için ön koşul olarak görülen jeopolitik etkiye dönüşmediğini açıkça ortaya koymuştur. Dünya, farklı bölgelerde bulunan ve yine de tutarlı ve sürekli bir temelde etkileşime giren bir dizi devletin eşzamanlı yükselişine tanık olmaktadır. Sonuç, geleneksel Batı merkezli kutupluluk açısından zar zor açıklanabilen, ortaya çıkan bir melez dünya düzenidir. Diğer yükselen güçlerle birlikte Türkiye, “geri kalanın yükselişini” Batı'ya olan bağımlılığını dengelemek ve stratejik özerkliğini genişletmek için bir fırsat olarak görmektedir.

Türkiye, görevdeki ülkelere alternatif siyasi ve ekonomik destek kaynakları sağlayan Rusya, Çin, İran ve Katar gibi otokratik güçlerle hükümetler arası, askeri ve ekonomik bağlar kurarak stratejik özerkliğini genişletmeye çalışmıştır. NATO dışında alternatif hükümetler arası bağlantılar kurmaya yönelik daha önceki girişimler, 2010 yılında, “Barış Misyonu 2010” olarak bilinen ve Şanghay İşbirliği Örgütü (SCO) sponsorluğunda Çin-Türkiye ortak askeri tatbikatlarının Türkiye'de gerçekleştirildiği sırada gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin demokratik yönetime ilk geçişi, kısmen iç gelişmeler ve kısmen de Soğuk Savaş'ın tırmanmasıyla birlikte 1940'ların sonlarında ve 1950'lerin başlarında Batı'nın ekonomik, siyasi ve savunma kurumlarına katılma çabasıyla teşvik edilmişti. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye, köklü bir demokratikleşme sürecine girmiştir.

Bu süreç, 1990'ların ikinci yarısında Amerika Birleşik Devletleri ve ardından AB'nin Türkiye'yi bu çabaya enerjik bir şekilde dahil etmesiyle hız kazanmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'nin paralel olarak bir sivil toplum toplantısına izin vermesi karşılığında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nı (AGİT) zirvesini İstanbul'da yapmaya ikna etmek için önemli diplomatik çaba sarf etmiştir. Bu fırsat, Türk sivil toplumuna önemli bir meşruiyet ve görünürlük artışı sağlamış ve bu, o yıl içinde bu tür kuruluşların devlet kurumlarından çok daha etkili ve yetkin bir şekilde yanıt vermesiyle pekiştirilmiştir.

ABD diplomasisi, Türkiye'de hukukun üstünlüğü konusunda da gelişmelere yol açmıştır. Aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri, hem Türkiye hem de ABD tarafından terör

örgütü ilan edilen PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanmasına yardım etmiştir. Adil yargılanması ve AB standartlarına göre idama mahkum edilmemesi şartıyla Türk makamlarına teslim edilmiştir.

Bu gelişmeler, AB'nin Aralık 1999'da Türkiye'yi üyelik için aday ülke ilan etme yönündeki tarihi kararının önünü açmada kritik öneme sahiptir. Bunun, ABD'nin Türkiye'de demokratikleşmeyi destekleme konusundaki sürekli taahhüdü ve AB'nin Türkiye'nin üyeliğine yönelik güçlü katılımı olmaksızın mümkün olup olmayacağı şüphelidir. Sonuç olarak, Türkiye 2005 yılında katılım sürecini başlatmak için demokratik kurumlar ve idari kapasite için AB'nin gereksinimlerini karşılamıştır. Dönem, insan hakları ve kadın hakları, yargı bağımsızlığı, parlamenter siyaset ve çeşitli alanlarda önemli kazanımlarla işaretlenmiştir.

Her ne kadar Türkiye ve ABD arasında büyük çaplı çıkar çatışmaları olsa da Türkiye, geleneksel anlamda Batılı bir dış politika konumlamasında kalmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin en sorunlu anlarda bile ABD ile ilişkilerinde dengeyi korumaya çalışması hayatidir. Aynı durum ABD için de geçerlidir. Zira ABD, özellikle Ukrayna ve Kazakistan olaylarının ortaya çıktığı ve Rusya'nın gücünü artırdığı bu dönemde, NATO'nun en güçlü ve aktif ordularından biri olan Türkiye ile ortaklığını bozmak istemesi düşünülemez. Kaldı ki bu durum ABD'nin hiç de yararına değildir (Oran, 2020). Dolayısıyla Erdoğan Hükümeti'nin NATO politikası kapsamında ABD ile uyumlu bir süreç yaşaması, en başta Türkiye'nin yüksek ordu gücünden ve Rusya'nın artan gücüne karşı Türkiye'nin güçlü konumundan ileri gelmektedir.

Bu kapsamda özellikle Türkiye'nin ABD politikalarına paralel politikalar izlemesi her ne kadar 2011 yılından sonra görece azalsa da, hala güçlü şekilde devam etmektedir. Ancak bu noktada vurgulamak gerekir ki Türkiye, bu zeminde daha çok kendi çıkarlarıyla da örtüşen meselelerde ABD'ye paralel hareket etmektedir. Örneğin Suriye konusunda ABD ve Rusya arasında bir denge politikası izleyen Türkiye, Kırım sorunda ABD ile paralel bir anlayış içindedir. Zira Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü sonuna kadar savunan Türkiye; Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği noktasında da tam destek vermektedir. Ayrıca hem ABD hem de Türkiye çıkarlarının örtüştüğü Afrika ülkeleri, Pakistan, Afganistan ve Balkanlar noktasında da Türkiye, verdiği askeri eğitimler ile paralel bir politikalar inşa etmiştir. Ayrıca her ne kadar günümüz Suriye konjonktüründe daha

dengeleli bir politika izlese de, iç savaşın çıktığı ilk dönemlerde muhaliflere de askeri eğitimler verilmesi noktasında ABD ile paralel politikalar izlenmiştir.

Türkiye ve Rusya, aralarındaki farklılıkları çözdükten sonra “arkadaşlığın altın on yılı” yolunda ilerliyorlardı. 2001 yılında, ilgili dışışleri bakanları İsmail Cem ve İgor İvanov, Avrasya’da işbirliği için ortak bir eylem planı imzalamıştır. Aralık 2004’te Rusya Devlet Başkanı Putin Ankara’ya gitmiştir. 1970’lerden bu yana ilk cumhurbaşkanlığı ziyareti olarak bu, güçlü bir mesaj içeren bir olaydı. İki ülke arasındaki dostluğun ve çok boyutlu ortaklığın güçlendirilmesine ilişkin ortak bir deklarasyonla sonuçlanmıştır.

Türkiye ile Rusya’nın çok sektörlü politikasının Türkiye’nin enerji güvenliğine katkı sağlayabileceği düşünölmektedir. Rusya da Türkiye’yi NATO’yu zayıflatma çabalarında kilit bir unsur olarak görmektedir. Amacı Türkiye’yi Kuzey Atlantik İttifakı yapısının dışında tutmak, NATO üslerini kapatmak ve Amerikan askerlerini ülkeden çekebilmektir. Ancak Türkiye’nin halen NATO’da kalma ihtiyacı duyması ve hükümetin bu yönde pozisyon belirlemesi sebebiyle bu ihtimalin gerçekleşmesi pek olası görünmemektedir (Topal, 2015). Ayrıca, Türkiye’nin NATO’dan çıkması ülkenin savunma yeteneklerini önemli ölçüde azaltacaktır. Modern teknoloji olmadan Türkiye’nin Irak ve Suriye’de PKK ve diğer terör örgütlerine yönelik operasyonlar yürütmesi çok zor olacaktır. Ancak görönen o ki, Erdoğan hükümetinin ülkenin dış politikasında büyük bir değişiklik olmayacaktır. Ülkedeki konumunu destekleyen ve içişlerine karışmayan Putin ile yakın ilişkileri sürdürmek için çaba gösterecektir.

Bu noktada Türkiye ve Rusya ilişkilerinin neorealist bir tehdit dengesini yarattığını da vurgulamak gerekir. Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler incelendiğinde ortaya çok boyutlu bir dış politika zemini çıkmaktadır. Her ne kadar birçok parametre dikkate alınabilir olsa da Türkiye ve Rusya arasındaki ikili ilişkiler de karışit anlayışları “tehdit dengesi” zemininde uzlaşabildiği asıl bölge Suriye’dir. Öyle ki iki ülkenin ilişkilerindeki anlaşmazlıkların boyutu Ortadoğu özelinde incelendiğinde, en geniş alanı Suriye kaplamaktadır. Suriye’de Esad’ın daveti üzerine bulunan Rusya ile en uzun sınırını bölgeyle paylaşan NATO üyesi Türkiye’nin sahada karış karşıya gelmesi savundukları fikirlere göre gayet doğaldır. Ancak ilginç olan dünyanın en sıcak çatışmalarının yaşandığı bölgede bu denli karışit konumlarda duran Türkiye ve Rusya’nın enerji aktarımı,

nükleer enerji ve Suriye'nin yeniden anayasal bir zemine oturtulması gibi konularda iş birliğini devam ettirmesidir (Bozkurt, 2018). Hatta bu iş birliği öyle boyutlara ulaşmaktadır ki Astana Süreci'nde olduğu gibi Batıyı ve Batının ortaya çıkardığı Cenevre Görüşmelerini dahi pasif bir konuma iten adımlara sebep olabilmektedir.

Kabul etmek gerekir ki, Türkiye ve Rusya'nın bölgede birbiri ile son derece karşıt konumda olması, dünyadaki benzer çoğu durumda imkânsız görülecek bir diplomatik ilişkinin varlığını olanaksız kılmamıştır. Zira iki ülkenin enerji zemininde gerçekleştirdiği Türk Akımı ve Mavi Akım gibi projeler, askeri alanda imzalanan S400 Hava Savunma Sistemleri alım anlaşması, Akkuyu ve Turizm başta olmak üzere birçok alanda yapılmış müşterek anlaşma, iki ülkenin tüm sorunlara rağmen aralarındaki ilişkiyi sıkı tutmalarına sebep olmaktadır (Bozkurt, 2018).

Dile getirilen iş birliği temelli anlaşmaların, Türkiye ve Rusya'nın Suriye başta olmak üzere Ortadoğu özelinde birbirlerine yönelik algıladıkları tehdide rağmen denge siyaseti izlemeleri ve dış politikalarını özellikle Ortadoğu zemininde dengeli bir biçimde kurmalarında çok büyük önem arz ettikleri açıktır. Zira Rusya'nın askeri gücünün ve bölgedeki kalıcılığının farkında olan Türkiye'nin kendi çıkarlarına, Rusya ile orta yolu bulma üzerine oluşturduğu politikalarla ulaşması son derece tutarlıdır. Aynı şekilde Türkiye'nin bölgedeki hem toplumsal hem de askeri anlamdaki güçlü mevcudiyetinin ve NATO temsilinin farkında olan Rusya'nın da böyle bir aktörün, -hem de ekonomik ve ticari anlamda son derece geniş kapsamlı anlaşmalar yaptığı bir aktörün- desteğini kaybetmeden neorealist dış politika anlayışıyla kendi çıkarlarına ulaşması son derece tutarlıdır (Aksu, 2018). Zira Türkiye ve Rusya'nın birbirlerinden algıladıkları tehdit genel anlamda Suriye üzerinde yoğunlaşırken, iki ülkenin iş birliği yelpazesi çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Kaldı ki Türkiye tamamen Batıya bağımlı kalmayıp görece bağımsız bir dış politika üretmek isterken Rusya'nın Türkiye'yi kendinden de uzaklaştıran bir dış politikaya girişmek yerine -ki bu politika daha çok Stalin dönemi radikal dış politikaya benzemektedir- Türkiye'yi Batıdan uzaklaştırıp ve kendisine yaklaştıran bir politika izlemesi, yeni dünya düzenine çok daha uyumlu bir durumdur. Aynı zamanda vurgulamak gerekir ki iki ülkenin hızlı bir şekilde sorunlarını çözmesindeki diğer önemli sebep, ülke devlet başkanlarının hızlı inisiyatif alma kanallarını bu süreçte her daim açık tutmuş olmalarıdır. Zira iki ülke liderinin de siyasi ideoloji anlamında uzun yıllara dayanan koalisjonsuz yönetimleri, bu inisiyatifi almalarını kolaylaştırmaktadır.

Avrupa Birliği ve NATO , Türk dış politikasının sürekliliğinin ana unsurlarıdır. Türkiye, Soğuk Savaş sonrası güvensizlik ortamının doğrudan etkisini yaşamış ve bu da Türkiye'nin çevresinde çeşitli güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Bu bağlamda Türk diplomasisi için en acil mesele, Türkiye'nin etkili g eksenlerini yeni g eksenleriyle uyumlu hale getirmektir.

Erdoğan'ın Ortadoğu politikasına bakıldığında her şeyden önce Türkiye'nin bölge ülkelerine model olma amacı ana omurgayı oluşturmaktadır. Ancak son on yılda gerçekleşen olaylar göz önüne alındığında Türkiye'nin sınırlarını korumak amacıyla bölgeye yönelik operasyonları ve insani yardımları da oldukça dikkat çekicidir.

Türkiye, zellikle Suriye ve Irak toprakları üzerine gerçekleştirdiği operasyonları NATO zemininde fazlaca vurgulamaktadır. Zira bu sınırların NATO'nun güney sınırları olduğu gerçeği düşünüldüğünde, Türkiye'nin yaptığı vurgu son derece yerindedir. Ek olarak mülteci akınlarının önlenmesi noktasında da aynı vurgunun yapıldığı görülmektedir (Neiyev, 2018).

Son olarak, Türkiye'nin Mısır ile ilişkileri de gelişmektedir. Erdoğan'ın dönemin Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'yi deviren 2013 darbesine yönelik eleştirilerinin, Türkiye'nin Müslüman Kardeşler'e verdiği desteğin ve iki ülkenin Libya'daki son dönemdeki stratejik rekabeti ve Doğu Akdeniz'deki rekabetin yarattığı krizin ardından ilk kez ilişkilerin ivme kazanacağını gösteren gelişmeler yaşanmaktadır.

Bir süredir bölgesel olarak tecrit edilen ve politikaları nedeniyle diğer devletlerin kendisini dengelemek için karşı ittifaklar oluşturduğu bir konumda bulunan Türkiye, şimdi bu ülkelere uzanarak daha fazla karta sahip olmak istemektedir. Özellikle Doğu Akdeniz'deki bu izolasyonun Türkiye'ye pahalıya mal olma potansiyeli yüksektir. Türkiye, Yunanistan ile konuşmaya ve Doğu Akdeniz'de Mısır ve İsrail ile anlaşmalar imzalamaya hazır görünmekte ve bölgesel forumlarda yer almaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Türkiye dahil tüm bölgesel aktörler için politikalarını değiştirme zamanının geldiğine dair bir anlayış var gibi görülmektedir.

Erdoğan hükümetinin NATO politikası, hem NATO'yla güvenlik ilkeleri bakımından uyumlu hareket etme hem de ülkenin ulusal çıkarları ve güvenliğini dengede tutma politikası şeklindedir. Dolayısıyla Türk Dış Politikasının günümüz seyrine bakıldığında NATO zemininde bir dengenin korunmaya çalışıldığı görülmektedir. Zira hem Suriye noktasında hem de Doğu Akdeniz konusunda Türkiye'nin NATO'dan beklentileri büyük ölçüde hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır (Yılmaz, 2018). Türkiye de bu durumu, NATO dışı politikalar inşa ederek dengede tutmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin savunduğu pazarlığa veya şu anda Washington tarafından tercih edilen ilkeli angajmana alternatif olarak kademeli bir yaklaşma senaryosu geliştirilebilir. Kademeli yaklaşma, bir dizi güven artırıcı eylemi gerektirecektir. Olumlu angajman alanları arasında İran ile gelecekteki müzakereler, Suriye'nin yeniden inşası, Libya'nın normalleştirilmesi, Afganistan'daki yönetim reformunun istikrara kavuşturulması, Türkiye'nin ABD ve NATO'nun geri çekilmesinden sonra bile Kabil havaalanını işletmeye yönelik çıkarları göz önüne alındığında, Rus saldırganlığına karşı koyma sayılabilir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye arasındaki angajmanın özü, artık esas olarak ittifakların tarihi ve NATO ilişkisi içinde incelenerek özetlenemez. Son yıllarda bu bağları şekillendiren dinamikleri daha iyi yorumlamak için başka bir kavramsal çerçeveye ihtiyaç vardır. Ancak daha da önemlisi, bu zedelenmiş bağlarda herhangi bir iyileşme sağlamak için farklı bir katılım çerçevesine ihtiyaç duyulacaktır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve çok kutuplu bir sistemin ortaya çıkması, ABD-Türkiye angajmanının doğasını değiştirmiştir. Washington'da, küresel güçler arasındaki rekabet artık en önemli analiz çerçevesidir. Biden yönetiminin uzun vadeli stratejik odak noktası, Çin ve Rusya'nın artan uluslararası iddia ve nüfuzuna karşı koymayı amaçlamaktadır. Bu bakış açısıyla bağlantılı olarak, yönetimin dış politikasında demokrasi ve genel olarak insan haklarına daha geniş bir vurgu yapılmaktadır. Biden Beyaz Saray'ın güvenlik stratejisinin temel amaçlarından biri, demokratik uygulamaları korumaya yönelik iç çıkarlarını yansıtan bir dizi etkili ortaklık yoluyla yurtdışında demokrasinin güçlendirilmesidir. Bu stratejik değişimin doğal sonucu, Washington'un ittifaklarını, gelişen uzun vadeli stratejik hedeflerine ulaşılmasına gerçek ve potansiyel

katkıları açısından bakmaya başlamasıdır. Bu yeniden yönelim, kaçınılmaz olarak, geçmişte ABD dış politika düşüncesine hakim olan bölgelerin ve ülkelerin jeostratejik öneminin azalmasına yol açmıştır.

Ancak Türkiye'den bakıldığında dünya çok farklı görünüyor. Asya'nın yükselişi ve Çin'in yükselişi tehditten çok fırsat olarak görülmektedir. Türkiye, bu eğilimleri ve Rusya'nın artan bölgesel aktivizmini, çok kutuplu bir dünya düzeninin kalıcı olarak ortaya çıkışının işaretleri olarak yorumlamaktadır. Bu anlayış, artık Türk politika yapıcılarının stratejik hesaplarını şekillendirmektedir. Türk siyasi seçkinleri, ülkelerinin bu çok kutuplu ortamda başarılı bir şekilde yeniden konumlandırılmasının uzun vadede ulusa fayda sağlayacağına kesinlikle inanmaktadır. 2011 Arap Baharı, bu değişen vizyonun kıvılcıymıydı. O sırada Türk politika yapıcılar, Arap siyasetinde daha demokratik bir değişimin Türkiye için de tarihi bir fırsat sunacağından umutlu olmuştur. Türkiye daha sonra daha fazla bölgesel etki elde etmek için başarılı ekonomik modelini ve liderlik kadrosu örneğini (ve siyasi İslam ile yakın ilişkilerini) kullanabilir. Laik dış politika geleneğinden açık bir şekilde ayrılan Türkiye'nin Müslüman kimliği, Arap ülkelerindeki ortaklarıyla olan ilişkisinde öne çıkmıştır. Bu yeni ve daha egemen Türk dış politikasının arka planına karşı Türkiye, dış politika ortaklarını çeşitlendirmeye ve Çin ve Rusya gibi yükselen ve yeniden ortaya çıkan güçlerle - bazen Batı'daki geleneksel ortaklarıyla kurduğu bağların zararına - daha yakın ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla NATO ilişkileri de bu amaçları baltalamadan denge içinde sürdürülmeye çalışılmaktadır.

Bu noktada en fazla tartışılan konu şüphesiz ki S-400 meselesidir. S-400, Rusya tarafından üretilen gelişmiş bir hava ve füze savunma platformudur. Türkiye, 2017 yılının ortalarında, Haziran 2020'de teslim edilen bu sistemi satın almak için Moskova ile bir anlaşma imzalamıştır. Buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri, Amerika'nın Düşmanlarına Yaptırımlarla Mücadele Etme Yasası (CAATSA) parametreleri kapsamında Türkiye'ye yaptırımlar uygulamıştır. Ayrıca ABD hükümeti, Türkiye'yi F-35 savaş uçağı üretim zincirinden resmen çıkardı ve F-35'lerin Türkiye'ye planlanan teslimatlarını iptal etmiştir.

Bu olumsuz sonuçlar göz önüne alındığında, Türkiye neden bu seçeneği tercih etmiştir? Bu soruya kapsamlı bir cevap, Türkiye'nin bir füze savunma platformu edinme planlarının hızlı bir şekilde gözden geçirilmesini gerektirmesidir. Türkiye'nin savunma planlamacıları uzun süredir füze savunmasını stratejik bir eksiklik olarak görüyorlar.

Türkiye, potansiyel kriz bölgelerine yakınlığı nedeniyle topraklarının tam kapsamını sağlamak için NATO'da zorlu bir mücadele ile karşı karşıyadır. NATO füze savunma mimarisinin en kritik bileşenlerinden biri olan X-bandı radarına ev sahipliği yapan Türkiye'nin NATO füze savunmasına katkısına rağmen, bugüne kadar bu duruma bir çare bulunamamıştır.

Bu güvenlik açığını gidermek için Türkiye, 2012 yılında Türk ordusunun sahibi olduğu ve işlettiği bir füze savunma sisteminin satın alınması için bir ihale başlatmıştır. Başlangıçta, rekabetçi fiyatlı bir Çin sistemi seçmiştir. Türk planlamacılar her zaman stratejik silah platformlarının satın alınmasını uluslararası bilgi birikimini yerel askeri sanayiye aktarmak için bir fırsat olarak kullanmaya çalışmış ve sonuç olarak Türkiye, Pekin'in başarılı teklifiyle hem teknoloji hem de uzmanlık sağlayacağını ummuştur. Ancak, Türkiye'nin bir Çin sistemini tercih etme kararı, NATO ekipmanı ile çalışmaması nedeniyle NATO içinde endişelere yol açmıştır. Sonunda, Türkiye ihaleyi iptal etmiştir.

SONUÇ

Türkiye-ABD ilişkisi uzun zamandır NATO tarafından üstlenilen stratejik bir ittifak olarak tanımlanıyor. Günümüzde bu tanımın modası geçmiştir ve bu ilişkinin yeni gerçekliğini yakalayamamaktadır. Türkiye kuşkusuz güçlü bir NATO müttefiki olmaya devam edecektir, ancak ABD ile ilişkisi artık bu askeri ittifakın güç asimetrisi tarafından şekillendirilmeyecektir. Başka bir deyişle, Amerika Birleşik Devletleri'nin ana güvenlik sağlayıcısı olduğu gerçeği, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ilişkileri şekillendiren ve bunun sonucunda son on yılda ivme kazanan merkezkaç eğilimleri geçersiz kılmak ve sınırlamak için yeterli olmayacaktır. Zira Ankara ve Washington arasında artan görüş ayrılıkları bunun en büyük nedenidir. Bu farklılıklar sadece Türkiye'nin demokrasi açığının ve daha bağımsız bir dış politika arayışının değil, aynı zamanda küresel ve bölgesel jeopolitikteki yapısal değişimlerin bir sonucudur. Buna ek olarak mevcut Türkiye-ABD ilişkisi, Washington'un diğer NATO ülkeleriyle ikili ilişkilerinde diğer körfezlerden ayrılacak kadar büyük bir karşılıklı güven açığı nedeniyle engellidir.

Biden yönetiminin bu rahatsız edici gerçeğe tepkisi, başlangıçta Çin ve Rusya gibi hasımlarla ilişkileri desteklemek için tasarlanan kavramsal çerçeveyi Türkiye'ye aktarmaya çalışmak olmuştur. Bu yaklaşım, Amerika Birleşik Devletleri ile diplomatik muadilleri arasında aşılmaz farklılıkların olacağını varsaymaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, ikili ilişkilerinde daha iyi bir iklim sağlamak adına yerleşik pozisyonlarından taviz vermeyecektir. Aynı zamanda, politikaların yakınlaşmasının güvence altına alınabileceği diğer alanlarda bu ülkelerle iş birliği yapmaya çalışacaktır. Örneğin Washington, Çin'deki insan hakları ihlallerini veya Rusya'nın saldırgan politikalarını eleştirmeye devam ederken aynı zamanda, bu ülkeleri iklim değişikliği ve küresel salgın konusunda iş birliği yapmaya çağıracaktır. Farklılıkları kabul etme ve yönetme konusundaki bu isteklilik, aynı zamanda ortaklıklar ararken Biden yönetiminin stratejik rakiplerine yönelik yükselen politikasını tanımlamaktadır. Türkiye'nin NATO müttefiki statüsünün tam tersine, Beyaz Saray bu ilişki çerçevesini Türkiye'ye de aktarmaya meyilli görünmektedir.

Ancak bu “klinik” yaklaşımın başarısız olması kaçınılmazdır; Türkiye bir düşman değildir ve bu nedenle anlaşma ve iş birliği alanlarının anlaşmazlık alanlarından kategorik olarak ayrılması gerçekçi değildir. Amerika Birleşik Devletleri ve gerçek hasımlarından farklı olarak ihtilaf alanlarının devam etmesi, ABD'nin Türkiye ile iş birliğinin kapsamını her zaman engelleyecektir. Altta yatan ittifak ilişkisi, yerleşik bir dayanışma ve karşılıklı güven beklentisine sahiptir. Bu değerler olmadan ikili ilişki etkin bir şekilde işleyemez.

Bu mantık, Türkiye'nin neden ABD'nin Türkiye ile tüm tartışmalı alanlarında esnek bir şekilde tartışmayı kabul etmesi gereken bir pazarlık meselesi istediğini açıklayabilir. Bu müzakereler daha sonra, mevcut anlaşmazlıkların üstesinden gelmede etkili olacak karşılıklı değiş tokuşlara yol açabilir. Washington'un uzlaşmaya istekli olduğunu göstermesi koşuluyla, Türkiye bu tür bir müzakerede esnekliğini de sergileyebilir. Stratejik ittifak için bir kazan-kazan çözümü daha sonra elde edilebilir. Yine de Biden yönetiminin Erdoğan hükümetiyle bir tür pazarlığa girişme konusundaki isteksizliği göz önüne alındığında, Türkiye-ABD ilişkisini onarmak, Ankara ve Washington'un ikili ilişkilerin yönetimi için her şeye rağmen ağır basan bir çerçeve üzerinde anlaşıp anlaşamayacaklarına bağlı olabilir.

Türkiye'nin savunduğu pazarlığa veya şu anda Washington tarafından tercih edilen ilkeli angajmana alternatif olarak, kademeli bir yakınlaşma senaryosu geliştirilebilir. Kademeli yakınlaşma, bir dizi güven artırıcı eylemi gerektirecektir. Olumlu angajman alanları arasında İran ile gelecekteki müzakereler, Suriye'nin yeniden inşası, Libya'nın normalleştirilmesi, Türkiye'nin ABD ve NATO'nun geri çekilmesinden sonra bile Kabil havaalanını işletmeye yönelik çıkarları göz önüne alındığında Afganistan'ın istikrara kavuşturulması, Rusya'nın saldırganlığına (özellikle Ukrayna'ya yönelik) karşı koyma sayılabilir.

Başka bir deyişle, pazarlığın aksine kademeli bir yakınlaşma stratejisi, tüm farklılıkları karşılıklı tavizler yoluyla çözmeye çalışmayacaktır. Ve mevcut ABD duruşundan farklı olarak, anlaşmazlık alanlarından herhangi biri üzerindeki müzakereleri dışlamayacak, ancak açıkça tanımlanmış ardışık adımların, ortak çıkar alanlarındaki iş birliğinin de yardımıyla, daha elverişli bir ortamda karşılıklı şikayetleri ele almaya başlayabileceği bir yol haritası çizecektir.

KAYNAKÇA

- Aron, Raymond, 1966. Barış ve Savaş: Uluslararası İlişkiler Teorisi , çev. Richard Howard ve Annette Baker Fox, Garden City, New York: Doubleday.
- Ashley, Richard K., 1986. “The Poverty of Neorealism,” içinde Neorealism and Its Critics , Robert O. Keohane (ed.), New York: Columbia University Press, 255-300.
- Ashworth, Lucian M., 2002. “Gerçekçi-İdealist Tartışması Gerçekten Oldu mu? Uluslararası İlişkilerin Revizyonist Tarihi,” Uluslararası İlişkiler , 16(1): 33-51.
- Bayat, C. (2018), Rusya-Libya İlişkileri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Libya'ya Yönelik Askeri Müdahale Tartışmaları Sırasında Rusya'nın Politik Tutumu, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 169-205.
- Behr, Hartmut ve Amelia Heath, 2009. “Misreading in IR Theory and Ideology Critique: Morgenthau, Waltz, and Neo-Realism,” Review of International Studies , 35(2): 327–349.
- Behr, Hartmut, 2010. Uluslararası Siyaset Teorisinin Tarihi: Enternasyonalin Ontolojileri , Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Beitz, Charles, 1997. Siyaset Teorisi ve Uluslararası İlişkiler , Princeton: Princeton University Press.
- Bell, Duncan (ed.), 2008. Uluslararası İlişkilerde Politik Düşünce: Gerçekçi Bir Tema Üzerine Varyasyonlar , Oxford: Oxford University Press.
- Booth, K. (2008) 'Mutlak Novum'da Gezinmek: John H. Herz'in Politik Gerçekçiliği ve Siyasi İdealizmi'. *Uluslararası İlişkiler* , 22, s. 510-526.
- Booth, Ken ve Steve Smith (ed.), 1995. International Relations Theory Today , Cambridge: Polity.

- Boucher, David, 1998. Uluslararası İlişkiler Teorileri: Thucydides'ten Günümüze , Oxford: Oxford University Press.
- Bozkurt, K. (2018), *Suriye İç Savaşı: Savaşın Yarattığı Mültecilik Akınının Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Yansımaları*, Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 1 (1), 57-70.
- Brown, C. ile Ainley, K. (2005) *Uluslararası İlişkileri Anlamak* . Londra: Palgrave.
- Brown, Chris, 2001. Uluslararası İlişkileri Anlamak , 2. Baskı, New York: Palgrave.
- Bull, Hedley, 1962. “Uluslararası Teori: Geleneksel Yaklaşım Örneği”, World Politics , 18(3): 361-377.
- Burchill, S. et. al., (2001) *Uluslararası İlişkiler Kuramları* . New York: Palgrave.
- Butterfield, Herbert ve Martin Wight (ed.), 1966. Diplomatik Soruşturmalar: Uluslararası Politika Teorisinde Denemeler , Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Buzan, B. (1997) 'Gerçekçiliğin Zamansız Bilgeliği?'. Uluslararası Teoride : Pozitivizm ve Ötesi , Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski tarafından düzenlendi, s. 47-65. Londra: Cambridge University Press.
- Carr, EH, 2001. The Twenty Years' Crisis, 1919–1939: An Introduction to Study International Relations , New York: Palgrave.
- Cawkwell, George, 1997. Thucydides ve Peloponez Savaşı , Londra: Routledge.
- Cox, Robert W., 1986. “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, Neorealism and Its Critics içinde , Robert O. Keohane (ed.), New York: Columbia University Press, 204-254.
- Cozette, M. (2008) 'Gerçekçiliğin Kritik Boyutunu Geri Kazanmak: Hans J. Morgenthau, Burs Etiği Üzerine'. *Uluslararası Çalışmaların Gözden Geçirilmesi* , 34, s. 5-27.
- Cozette, Muriel, 2008. “Reclaiming the Critical Dimension of Realism: Hans J. Morgenthau and the Ethics of Scholarship,” Review of International Studies , 34(1): 5-27.

- Coğuroğlu, Ö. ve Karpuzcu T. (2017), *Krizlerin Yön Verdiği Türk-Rus İlişkilerine Uçak Krizine Kadar Analitik Bir Bakış: 2004-2016*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 22 (2) , 465-483.
- Demirtepe, T., Kerim H., Habibe Ö. Hasan S. (2013). *Türkiye-Rusya İlişkileri: Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara.
- Der Derian, James (ed.), 1995. *International Theory: Critical Investigations* , Londra: Macmillan.
- Donnelly, Jack, 2000. *Gerçekçilik ve Uluslararası İlişkiler* , Cambridge: Cambridge University Press.
- Doyle, Michael W., 1997. *Savaş ve Barış Yolları: Gerçekçilik, Liberalizm ve Sosyalizm* , New York: Norton.
- Duman, S. (2005). *Ortadoğu Krizleri ve Türkiye*, Atatürk Yolu Dergisi, 9 (35) , 313-332 .
- Ekşi, M. (2018), *Türk Dış Politikasının Ultimo Ratiosu: Yumuşak Güçten Sert Güce Türkiye'nin Suriye Politikası*, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 71-99.
- Frankel, B. (1996) *Gerçekçilik: Yeniden İfadeler ve Yenileme* . Amerika Birleşik Devletleri: Routledge.
- Galston, William A., 2010. “Politik Teoride Gerçekçilik”, *Avrupa Politik Teori Dergisi* , 9(4): 385–411.
- Geuss, Raymond, 2008. *Felsefe ve Gerçek Politika* , Princeton: Princeton University Press.
- Gustafson, Lowell S. (ed.), 2000. *Thucydides'in Uluslararası İlişkiler Teorisi* , Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Guzzini, S. (1998) *Uluslararası İlişkilerde ve Uluslararası Politik Ekonomide Gerçekçilik: Önceden Bildirilmiş Bir Ölümün Devam Eden Öyküsü* . Londra: Taylor & Francis.

- Guzzini, Stefano, 1998. Uluslararası İlişkilerde ve Uluslararası Politik Ekonomide Gerçekçilik: Öngörülen Bir Ölümün Devam Eden Öyküsü , Londra: Routledge.
- Halliday, F. et. al., (1998) 'Ken Waltz ile Röportaj'. *Uluslararası Çalışmaların Gözden Geçirilmesi* , 24, s. 371-386.
- Harbour, Frances V., 1999. Uluslararası Etik Üzerine Düşünmek , Boulder: Westview.
- Herz, Thomas, 1951, Siyasal Gerçekçilik ve Siyasal İdealizm: Teoriler ve Gerçekler Üzerine Bir Çalışma , Chicago: University of Chicago Press.
- Hobbes, Thomas, 1994 (1660), Leviathan , Edwin Curley (ed.), Indianapolis: Hackett.
- Hobson, J. (2000) *Devlet ve Uluslararası İlişkiler* . Londra: Cambridge University Press.
- Hoffman, Stanley, 1981. Sınırların Ötesinde Görevler: Etik Uluslararası Politikanın Sınırları ve Olanakları Üzerine , Syracuse: Syracuse University Press.
- Işık, K. ve Hüseyin Y. *Rekabetten İşbirliğine Giden Süreçte Türkiye- Rusya İlişkilerinde Bir Test: Suriye Krizi*, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 3 (3), 39-50.
- Jackson, R. ve Sorensen, G. (2007) *Uluslararası İlişkilere Giriş: Kuramlar ve Yaklaşımlar* . New York: Oxford University Press.
- Jackson, Robert ve Georg Sørensen, 2003. Uluslararası İlişkilere Giriş: Teoriler ve Yaklaşımlar , Oxford: Oxford University Press.
- Kennan, George F., 1951. Amerikan Dış Politikasının Gerçekleri , Princeton: Princeton University Press.
- Keohane, Robert O. ve Joseph Nye, 1977. Güç ve Bağımsızlık: Geçişte Dünya Politikası , Boston: Houghton Mifflin.
- Keser, A. VE Ömer E. (2016), *Türk Hava Sahasını İhlal Eden Türk Hava Uçağının Düşürülmesi: Uluslararası Anlaşmalar ve Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme*, Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 1, 29-44.

- Korab-Karpowicz, W. Julian, 2006. “Uluslararası İlişkiler Teorisyenleri Thucydides Okuyarak Nasıl Yararlanabilir?” *The Monist* , 89(2): 231–43.
- Lebow, R. (2001) 'Klasik Gerçekçilik'. *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik* , Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith tarafından düzenlendi, s. 52-70. New York: Oxford University Press.
- Lebow, Richard Ned, 2003. *Siyasetin Trajik Vizyonu: Etik, Çıkarlar ve Düzenler* , Cambridge: Cambridge University Press.
- Linklater, Andrew, 1990. *Gerçekçiliğin ve Marksizmin Ötesinde: Eleştirel Teori ve Uluslararası İlişkiler* , Basingstoke: Macmillan.
- Machiavelli, Niccolò, 1515. *Prens* , çev. Harvey C. Mansfield, Jr., Chicago: Chicago University Press, 1985.
- Machiavelli, Niccolò, 1531. *Söylemler* , 2 cilt, çev. Leslie J. Walker, Londra: Routledge, 1975.
- Maliniak et. al., (2007) *Fildişi Kule'den Görünüm: Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'daki Uluslararası İlişkiler Fakültesi'nin TRIP Anketi* . Virginia: William ve Mary Williamsburg Koleji.
- Mansfield, Harvey C. Jr., 1979. *Machiavelli'nin Yeni Modları ve Düzenleri: Livy Üzerine Söylemler Üzerine Bir Araştırma* , Ithaca: Cornell University Press.
- Maxwell, Mary, 1990. *Uluslar Arasında Ahlak: Evrimsel Bir Bakış* , Albany: State University of New York Press.
- Mearsheimer, J. (1995) 'Gerçekçi Bir Yanıt'. *Uluslararası Güvenlik* , 20, s. 82-93.
- Mearsheimer, J. (2001) *Büyük Güç Politikalarının Trajedisi* . New York: Norton.
- Mearsheimer, John J., 1990. “Geleceğe Dönüş: Soğuk Savaştan Sonra Avrupa'da İstikrarsızlık”, *Uluslararası Güvenlik* , 19: 5-49.
- Meinecke, Friedrich, 1998. *Makyavelizm: Modern Tarihte Varoluş Öğretisi* , çev. Douglas Scott. New Brunswick, NJ: İşlem Yayıncıları.

- Molloy, Seán, 2003. “Gerçekçilik: sorunlu bir paradigma,” Güvenlik Diyalogu , 34(1): 71-85.
- Morgenthau, H. (1956a) *Milletler Arasında Politika* . New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. (1965b) *Milletler Arasında Politika* . New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. (1970) *Hakikat ve Güç: Bir On Yıla Dair Denemeler, 1960-1970*. New York: Praeger.
- Morgenthau, Hans J., 1946. *Scientific Man Versus Power Politics* , Chicago: University of Chicago Press. Morgenthau, Hans J., 1951. *Ulusal Çıkarın Savunması: Amerikan Dış Politikasının Eleştirel Bir İncelemesi* , New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, Hans J., 1962. “Uluslararası İlişkiler Teorisinin Entelektüel ve Siyasi İşlevleri” , 20. Yüzyılda Siyaset , Cilt. Ben, “Demokratik Politikanın Düşüşü” Chicago: Chicago Press Üniversitesi.
- Morgenthau, Hans J. *Uluslar Arası Politika: Güç ve Barış için Mücadele* , 2. baskı, New York: Alfred A. Knopf.
- Nardin, Terry ve David R. Mapel, 1992. *Uluslararası Etikte Gelenekler* , Cambridge: Cambridge University Press.
- Nardin, Terry, geliyor. “The New Realism and the Old,” *Critical Review of International Social and Political Philosophy* , ilk kez çevrimiçi olarak 01 Mart 2017; doi:10.1080/13698230.2017.1293348
- Neciyev, E. (2019), *Cenevre’den Soçi’ye “Suriye” Problemine Çözüm Arayışları*, Tarih ve Gelecek Dergisi 5, 835-850.
- Niebuhr, Reinhold, 1932. *Ahlaki İnsan ve Ahlaksız Toplum : Etik ve Politika Üzerine Bir Çalışma* , New York: Charles Scriber'ın Oğulları.
- Özarslan, B. (2012), *Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz’de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, (1), s.135-166.
- Özgen, C. (2013). *Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı*, Akademik ORTA DOĞU, Cilt 8, Sayı 1.

- Öztö, F. (2016), *Karar Birimi Kuramı Çerçevesinde Türk Dış Politikasının Analizi: 1 Mart 2003 Tezkeresi Örneği*, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 1 (2), 33-45.
- Peterson, U. (1999) 'Nietzsche'nin Havasını Solumak: Morgenthau'nun Güç ve İnsan Doğası Kavramı Üzerine Yeni Düşünceler'. *Alternatifler*, 24, s. 83-113.
- Pocock, JGA, 1975. *Makyavelist Hareket: Floransalı Siyasi Düşünce ve Atlantik Siyasi Geleneği*, Princeton: Princeton University Press.
- Rosenau, James N. ve Marry Durfee, 1995. *İyice Düşünme Teorisi: Tatarsız Bir Dünyaya Tutarlı Yaklaşımlar*, Boulder: Westview.
- Russell, Greg, 1990. *Hans J. Morgenthau ve Amerikan Devlet Yönetiminin Etiği*, Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Sander, O. (1987). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Saraçlı, M. (2015), *Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikası'nda Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi*, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 69-88.
- Scheuerman, William, 2011. *Küresel Reform için Realist Vaka*, Cambridge: Polity.
- Schweller, R. (1996) 'Yeni Gerçekçiliğin Statüko Önyargısı: Ne Güvenlik İkilemi?'. *Güvenlik Çalışmaları*, 5, s. 90 – 121.
- Shimko, K. (1992) 'Gerçekçilik, Yeni Gerçekçilik ve Amerikan Liberalizmi'. *Politika İncelemesi*, 54, s. 281-301.
- Sleat, Matt, 2010. "Bernard Williams ve gerçekçi bir siyaset teorisinin olasılığı," *Avrupa Siyaset Felsefesi Dergisi*, 9(4): 485–503.
- Smith, Steve, Ken Booth ve Marysia Zalewski (ed.), 1996. *Uluslararası Teori: Pozitivizm ve Ötesi*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tekir, G. (2020), *Libya'daki İç Savaş Rus ve Türk Müdahalesi*, Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, 190-215.

- Thompson, Kenneth W., 1980. Uluslararası Düşünce Ustaları , Baton Rouge: Louisiana Eyalet Üniversitesi Yayınları.
- Thucydides. Peloponez Savaşı Tarihi , çev. Rex Warner, Harmondsworth: Penguin Kitapları, 1972.
- Topal, Ç. (2015). *Suriye İç Savaşı ve Uluslararası Düzen*, KTU SBE Sos. Bil. Dergisi, (9): 117-122.
- Tüysüzoğlu, G. (2018) *Rusya-Türkiye İlişkilerindeki Değişimin Rusya-Ermenistan İlişkilerine Olan Yansıması*, Karadeniz Araştırmaları, 58, 216-239.
- Vasquez, John A., 1998. Güç Politikalarının Gücü: Klasik Gerçekçilikten Yeni Gelenekçiliğe , Cambridge: Cambridge University Press.
- Waltz, K. (1959) *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz* . New York: Columbia University Press.
- Waltz, K. (1979) *Uluslararası Politika Teorisi* . Amerika Birleşik Devletleri: McGraw-Hill.
- Waltz, K. (1979), *Theory of International Politics*, Waveland Press, INC. Long Grove, Illinois.
- Waltz, Kenneth, 1979. Uluslararası Politika Teorisi , Boston, MA: McGraw-Hill.
- Walzer, Michael, 1977. Haklı ve Haksız Savaşlar: Tarihsel Örneklerle Ahlaki Bir Argüman , New York: Temel Kitaplar.
- Weaver, Ole, 1996. Uluslararası Teoride “Paradigmalar Arası Tartışmanın Yükselişi ve Düşüşü” : Pozitivizm ve Ötesi , Steven Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 149– 185.
- Wendt, Alexander, 1987. “Devletlerin Yaptıkları Anarşidir: Güç Politikalarının Sosyal İnşası,” Uluslararası Örgüt , 46: 391–425.
- Wight, Martin, 1991. Uluslararası Teori: Üç Gelenek , Leicester: Leicester Üniversitesi Yayınları.

- Williams, Bernard, 1985. Etik ve Felsefenin Sınırı , Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, M. (2005) *Realist Gelenek ve Uluslararası İlişkilerin Sınırları* . Birleşik Krallık: Cambridge University Press.
- Williams, M. (2007) *Yeniden Düşünülen Gerçekçilik: Uluslararası İlişkilerde Hans Morgenthau'nun Mirası* . New York: Oxford University Press.
- Williams, Mary Frances, 1998. Thucydides'te Etik: Antik Basitlik , Lanham, MD: University Press of America.
- Williams, Michael C., 2005. Gerçekçi Gelenek ve Uluslararası İlişkilerin Sınırı , Cambridge: Cambridge University Press.
- Wohlforth, William C., 2008. "Realism," The Oxford Handbook of International Relations , Christian Reus-Smit ve Duncan Snidal (ed.), Oxford: Oxford University Press.
- Yılmaz, E, (2018), *Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı*, SETA Perspektif, Sayı: **188**.